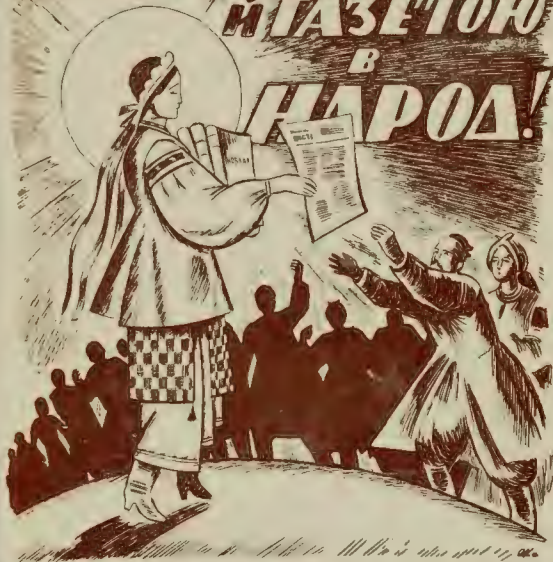
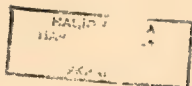

З КНИЖКОЮ И ГАЗЕТОЮ В НАРОД!

ЖОВТЕНЬ 1940

З КНИЖКОЮ
Й ГАЗЕТОЮ
В НАРОДІ!

КРАКІВ

1940

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

Видає з нагоди жовтневої пропагандивно-популярнізаційної акції 1940. р.
старанням
»УКРАЇНСЬКОГО ВИДАВНИЦТВА«

Вінця роботи мистця Е. КОЗАКА.
Зібрав і зредагував П. САГАЙДАЧНИЙ.

Накладом: »Українського Видавництва«, Краків, Кармелітська 34., том. 137-42.
Verlag: „Ukrainischer Verlag“, G. m. b. H. Krakau, Karmeliterstrasse 34.
Fernruf: 137-42.
Друкарня »Поспішна« під Комісарським Управом, Краків, Кармелітська 34.
Druck: „Drukarnia Pospieszna“, Kommissarische Leitung, Krakau
Karmeliterstrasse 34. Fernruf: 147-56.

УКРАЇНЦІ Й УКРАЇНКИ!

Оце вперше, відколи ми започаткували нашу працю на культурно-освітньому полі для добра й майбутнього української національної культури на цьому боці Буга й Сяну — звертаємося до Вас уже не у вузько видавничій справі, а в загально-громадській, загально-національній.

Оце вперше від історичних, переломових подій, що осінню минулого року заіснували на наших теренах та започаткували нову добу в нашому культурному й національному житті — ми кличемо Вас, Земляки з Холмищин, Підляшся, Лемківщини й Надсяння, до більшої, національно-культурної праці, до широкої акції, що має стати підвалиною для нашого розвитку в майбутньому.

Ми переконані, що Ви гаразд свідомі ролі, ваги й значіння українського друкованого слова, української книжки й української газети в нашому збірному житті.

Ми переконані, що саме тепер, як може й ніколи досі, Ви відчули й збагнули потребу рідної книжки й рідної газети, що вони стали Вам незаступним і другом і дорадником, що Ви прагнете досконалення й поширення української книжки й газети скрізь — і тут, на рідній землі, і в чужині, де тільки приходиться скитатися Вам одинцем, чи гуртом, на еміграції чи в праці для щоденного хліба. Щоб вона, українська книжка, українська газета, приходила до Вас постійно, була з Вами невідлучно, помагала Вам беззастанно.

Саме тому започаткували ми

КАМПАНІЮ ПОШИРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ Й УКРАЇНСЬКОЇ ГАЗЕТИ.

Продовж місяця жовтня переводимо
пропагандивно популяризаційну акцію
під робочим кличем - наказом:

»УКРАЇНСЬКА КНИЖКА Й УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА

— В МАСИ!»

Цю акцію переводимо продовж жовтня друком: на сторінках української преси, відозвами, закликами, летючками, картинами й плякатами. Крім цього рухомими виставами й відчуттями-рефератами.

Паралельно з цим іде в цілому краю продовж цілого жовтня невинна пропагандивно-популяризаційна акція на місцях, а саме: шляхом відчитів, рефератів, сходин, кольпортажі книжок і газет, імпрез, гуртового читання, показів і вистав української книжки й преси.

Завершенням, або започаткуванням тієї акції на місцях — повинно бути

»СВЯТО УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ Й УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ«.

Щоб ініціаторам і керманчачам тієї акції на місцях дати допоміжний матеріал для переведення тієї акції, вірніше для влаштування святкування — випускаємо оцю книжку.

В ній уміщені реферати, що призначені для тієї мети. Відповідно до середовища, в якому переводиться цю акцію — вибрати відповідний реферат. Вони написані так, щоб своїм змістом відповідати середовищу.

В цій книжці вміщені й вірші-деклямації, що їх можна використати для імпрези, в ній надруковані й ключі-думки, що їх можна використати для роздумування, обмірковування й обговорювання, або відповідно розмістити в льокалі, де відбуваються сходини, чи імпрези.

Врешті в цій книжці є й інструкція-вказівки, як, приблизно, переводити цю акцію, вірніше влаштовувати святкування, відповідно до місцевих умовин.

В ній надрукований і »Вертеп книжки«, що його можна влаштовувати під час святкування для молоді й шкільної дітвори.

Г Р О М А Д Я Н И !

Відаємо Вам для використання цю книжку й кличемо Вас усіх до тієї великої культурно-освітньої, популяризаційно-пропагандивної акції, що має зреалізувати цей великий національний клич-наказ теперішньої доби:

»В КОЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ—
УКРАЇНСЬКА КНИЖКА Й УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА!«

Кличемо Вас до праці для української національної справи!

Краків, у жовтні 1940.

»УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО«.

Український Хор «Сурма» й гості-виконавці, на сцені Старого Театру в Києві, на «Святи Української Книжки й Преси», що відбулося 13. лютого 1940. р. старанням «Українського Видавництва».

Сидять зліва направо: Голова Хору *м-р Оттин Улицький*; оперний співак *Земов Должанський*; аккомпаніаторка *Марта Колтувалівна*; Голова Навчальної Ради «Українського Видавництва» *д-р Володимир Кубішак*; помістка

Марта Кравцішина; редакторка *м-р Юлія Гевик-Березова* галей; Директор Хору проф. *Богдан Петряк*.

«Просвіти має й прагне люд,
Розвішуючи очі...»

Павло Грабовський.

Увійшло вже в традицію української культурно-освітньої праці, веденої пильно, послідовно й інтенсивно продовж цілого року, що вже від першої днини місяця жовтня до прагню посилюємо й поглиблюємо, та даємо їй мивіше темпо й ширший розмах. Тим наче підготовлюємо себе й широкий загал до довгих зимових місяців, коли матимемо змогу присвятити ще більше часу й уваги двом засадничим елементам культурно-освітньої роботи: книжці й газеті.

Відомо ж, що всі культурно-освітні товариства й установи та їхні працівники й висланники йдуть між народ з двома могутніми засобами: книжкою й газетою. Саме цим двома засобам наших змагань на фронті боротьби за національне освідомлення й культурне дивтвення широких народніх мас, присвячуємо в жовтні окрему увагу й докладаємо всіх зусиль, щоб вона поширилася як найбільше й дійшла скрізь, у кожную закутину рідної землі.

Так воно було в нас колись, досі, так воно повинно бути й буде тепер. Навязуємо до цієї традиції й продовжуємо її.

У звіймових умовах осені 1940. року, коли на згаризах наших довьогочасних культурних надбань мусимо творити нові цінності наново й від початків, коли наша праця спрямована в першу чергу на ці терени, кудя ціляма роками українське друковане слово мало загороджений шлях і не могло — як це бувало на наших інших теренах — невпливно кормити духово широкий загал, та вспокоювати його постійний голод на українську книжку й пресу, започатковуємо оде вперше більшу, пильну акцію пропаганди й поширення українського друкованого слова.

Ці звіймові умовини, коли приходитьсь нам провадити цю акцію, ця неоднаковість, та різнородність теренів, вірніше ступня культурно-освітнього розвитку й лодіокального освідомлення населення, вимагають від нас і відповідного організування тієї акції на місцях. Вже від зорієнтування керманячів тієї акції на місцях залежатиме вирішення, чи цю акцію вони

вестинуть у ширшому розмірі, розраховуючи на масовий успіх, чи обмежаться — силою умови — до вужчого засягу своєї праці, спрямовуючи до цього цілющого джерела культури й освіти, української книжки й української газети, громадян окремо, чи гуртами. І шойно згодом, створивши на місцях відповідний кадр освідмлених носіїв українського друкованого слова, підготують таким шляхом черговий етап тієї акції, коли вже разом з ними, переведуть наступну кампанію пильово і в широкому масштабі.

Відповідно до цього й zorganizуємо цю акцію на місцях, щоб даремно не втрачувати сил там, де цього може й неоптимально робити з великою напругою й наслідком, а вжити й використати ці сили саме там, де вони в першу чергу необхідні й де вони принесуть користь місцевій, а одночасно й загально-національній справі. Не стремити до ефектної форми, а старатися й дбати про справжній, глибокий зміст, не відшарбувати при цьому значиння й пропагандивно-рекламній сторінці, що в кожній акції грає дуже велику роль. Та треба пам'ятати, що за кожною рекламною й пропагандною мусить прийти й переконливий діло.

З книжкою й газетою в руках перейдемо всі міста й містечка, підемо від села до села, вступимо до кожної хати й подбаємо, щоб ці два могутні засоби культурно-освітньої праці не тільки нашлись — але й л и ш л и с я в руках кожного нашого громадянина. Щоб кожний, хто досі того не знав, відчув і збагнув значиння й вагу українського друкованого слова, щоб зустріти його радо й широко, та не розставався вже з ним ніколи, постійно прагнув його й тужив за ним.

Рефератами про українську книжку й газету, імпрезами-святкуваннями, виставами й показами залуємо широко загал з ними, наблизимо його до них, та постараймося зарівняти цю пропасть, що її створили між ним і нами минулі роки; щоб наверстати втрачене й занедбане та покласти підвалини під нове, більше, величне й тривке.

В переведенні тієї акції не сміє бракувати ні одного українця. Кожний громадянин, кожний, хто своєю освітою, званням, умінням, хистом, досвідом, національним освідмленням і розумінням ваги й потреби її надається до цієї — мусить стати до тієї праці на наших землях по цьому боці Буга й Сяку. Щоб виконати свій обов'язок перед Українською Нарією. Свідомі, що робимо велике діло для нашого Майбутнього.

Започатковуючи цю велику культурно-освітню акцію осени 1940. року, творимо могутній фронт, що рушить у загальний наступ, виконуючи наказ:

«З КНИЖКОЮ Й ГАЗЕТОЮ — В НАРОДІ!»
Жовтень, 1940. року.

П. С.-ий

Реферати

Культура й культ української книги

*Універсальні книги. — Початки письма й книги в Україні. —
Етапи розвитку української книги. — Кількість. — Поширення.
— Якість. — Культура книги. — Творчі книги. — Культ книги.*

1.

На своєму довгому історичному шляху придбала людина дві універсальні речі, в яких немов у соції зосереджується все те суттєве, що має в собі культура. Ці два винаходи це немаче милеві стовпи, що відмежовують собою два великі етапи на шляху культурного розвитку людини.

Це вогонь і книга.

Для первісної людини вогонь був усім. Він давав людині змогу запанувати над природою, піднятися понад всі інші життєві землі. Ремесло, промисел і хліборобство — словом ціла матеріальна культура, повстала щойно з винаходом вогню. Він гуртував людей біля себе, а то давало початки суспільної культури. При вогнищі повстали теж початки духової культури із оповідань і обміну думками на дозвіллі. Всі первісні релігії мають в своїй основі культ вогню-сонця.

Таким робом вогонь був для первісної людини всім.

Для новітньої людини далеко не стратив він свого дачиння, але поруч нього виступила книга. Культурний універсальні книги можна порівняти лише до колись всеобіймаючого вогню.

Чи ж у книзі не описані всі матеріальні надбання людини, ціла її матеріальна культура? Та й сама книга, її виконання й вивікування, чи не є найкращим показником рівня матеріальної культури даного народу на даному щаблі історичного розвитку?

Чи ж у книзі не представлено всіх проявів суспільної культури? Тай чи сама книга, і то не лише якась „Правда Руська“ князя Ярослава, але навіть перше ліпше звідомлення з діяльності провінціального товариства, не є само по собі пророчистим документом суспільного життя?

Чи в книгах не зібрано всього, що створив людський геній у дарині духової культури? Знання, поезія, мистецтво, релігія — все те так чи інакше немов заворожене в книзі. А сама книга чи не може бути твором мистецтва?

Без пересади можна сказати, що вся суть і динаміка культури зосереджується сьогодні в книзі. Тимто й висоту й ступінь культури якогось народу міряють сьогодні нічим іншим — а книжкою, його ж таки книжкою. Кількість і якість друкованого слова не лише говорить нині про культуру даного народу, але є попросту синонімом цієї культури.

Тимто самозрозуміло, що на певному рівневому ступні культури письмо й книга мусить з'явитися.

П форма обумовлена довідними обставинами, можливість роздобуття відповідного матеріалу. Може це бути глиняна табличка егейців і сумерійців, кам'яна плита асирійців, папірус єгиптян, колірова плетінка астекев і майя, папір китайців, пергамен і папір європейців, папірочки готів, кора якутів. Та це лише різна форма, бо по суті книга скрізь така сама.

Так само матеріал обумовлює характер письма: на глині й папірусі можна писати й кривими буквами, на камені могло бути лише клинове письмо, на плетінці чи шнурку лише вузлики, на папірцях лише наріз-руня. Але на певному рівні культури письмо з'являється скрізь, — мусить з'явитися.

Коли підходити з цього боку до питання про початки письма в українців, то з повним правом можна догадуватися що українці здавна вже мали письмо. Залишки дружинної посаї, що збереглися в усній словесності, чи купецькі договори, що збереглися в гредьких записках, вказують що дохристиянська культура на Україні стояла так високо, що не могла обійтися без письма. Зрештою дія тут теж безперервний тисячелітній вплив гредької культури через цілу низку великих торговельчих міст на північному березі Чорного моря, що впродовж двох тисячеліть удержували тісні взаємини з нашими предками і предками українців на Україні.

В світлі таких міркувань всі твердження про українське дохристиянське письмо набирають більш життєвої правди, можуть правити за твердження такого, а не іншого стану дійсності. Впрочім болгарський монах кінця IX ст., чорноризець Храбр, живе просто в цих таки часах, тому коли пише в своїому „Сказанні о письменах славянских“, що наші предки „чертама и рѣками читаху и гадаху, погани суще“, то його твердження може правити за правду. Те саме можна сказати й про твердження г. зв. „Папоноского життя св. Кирила і Методія“ про пам'ятники писані „руськими письмени“, чи про пізніший відгук цього твердження в „Крехівській папсі“.

Зрештою найдавніші українські пам'ятники, чи то перекладного письма як Остромирова Євангелія, чи оба Збірники Святослава (1073 і 1076) вказують собою такий високий рівень української книги в XI ст., що для його висвітлення мусимо прийняти якийсь попередній доволі довгий розвиток. Те саме можна сказати про перший датований твір — „Слово о законі й благодаті“ митрополита Іларіона з 1052 р. враз із величавою похвалою князеві Володимирові. Твір такої великої літературної вартості не міг бути першим.

З того часу, дебо в XI ст. (моги не в IX чи X.) йде без-

перервний розвиток української книги з його підйомами і упадками.

Відразу мусимо зазначити: підйоми були адвигнені нами і лише нами, упадки чужинцями і лише чужинцями.

3.

Розвиток української книги йшов тим самим історичним шляхом, що й розвиток її творця й носія — Українського Народу.

Час розквіту княжої держави XI—XIII. ст. був рівночасно добою розквіту української книги. Далеко не все з того часу збереглося, але вже й ті залишки, що остали до наших днів, дають змогу відтворити собі величавий образ тодішньої української книги. Велика всесторонність української книги, її багатство й різноманітність, довгий ряд її творців і меценатів, її поширення, а зрешті високий мистецький рівень її вивінування — оце прикметні риси для першої доби великого підйому.

За тим прийшов упадок. Татарське лихоліття, починаючи з половини XIII. ст., приневолювало перенести культурні центри зі Східної України до Західної, де ще якийсь час розвивалася книжкова продукція, але й тут скоро припинили її довголітні війни з Польщею.

Культурна супрематія українців в Литовській Державі й яка-така стабілізація відносин у Польщі дає змогу знову піднести стан української книги. З кінцем XV. століття входить тут новий фактор, що зреволюціонував продукцію книги: друкарство. В слід за німецькими друкарями попадаються в Кракові вже в 1491. р. перші друковані українські книги. Правда, в XVI. ст. ще далі рукописна книга аберегає свою кількісну й особливо якісну — якщо йде про мистецьке вивінування — перевагу. Але вже кінець XVI. ст. приносить остаточну перевагу друкованій книзі. Жива релігійна полеміка, поява нових суспільних верств на широким ділянках культурної роботи: міщанства й козацтва, поживалена діяльність українських єрархів з митрополитом Могилою на чолі — все те спричинює новий підйом української книги закінчений блискучою добою мецанства гетьмана Мазепи й насильно обірваний в 1709. р.

З того часу під російською цензурою занепадала українська книга. „Укази“ проти друкування українських книжок, починаючи відомим „указом“ Петра в 1720, аж до не менше відомого „указу“ 1876 р. разом з безліччю інших заборон, шинків і кар, припинили давній розмах. Коли ж не дивлячись на те, появлялися українські книжки, то це треба приписати впертому й послідовному стремлінню українців до піднесення власної культури на вищий ступінь, без огляду на всі перепони. Одним із засобів протидіати російським заборонам були видання поза межами України. Уже з кінцем XVIII. ст. багато українських книжок видається закордоном, особливо в Відні. Чимало книжок появилася в Петербурзі, де цензура на українські книжки

була легша, як на Україні. Вистане тут назвати лише видання „Енеїди” 1798 р., що до того часу могла ширитися на Україні лише в відписах, чи „Кобзаря” 1840. р. Особливо дя остання книга багато потерпіла від цензури й багато Шевченкових поезій загалом друкувалося лише закордоном: у Ляйпцігу (1856 і ін.), в Женеві, Празі, Відні Берліні, Нью-Йорку і т. д. З цієї теж причини багато українських книжок, що з природи річі повинні були друкуватися на Наддніпрянщині — друкувалися в тому часі в Галичині.

Нова хвиля зросту продукції української книги прийшла в 1905 р., щоб по кількох роках знову змаліти під натиском цензури.

Найбуйвішній розвиток української книги припадає на рр. 1917—1919 і часи т. зв. „українізації”, цебто рр. 1924—1930. Між тими двома датами, як і потім, знову маємо деякий зветій і знову під впливом незалежних від нас причин.

4.

Розвиток книги обіймає не лише піднесення її якості, її рівня, але передусім зріст кількості бібліографічних одиниць та зріст висоти тиражу.

На жаль не маємо під рукою ніжких статистичних даних, що краще як що інше ілюстрували б powyше твердження.

Все ж насуваються такі числа:

Коли в першій половині XV. ст. кількість виданих книжок в одному році на Україні доходила іноді до 30—50, то по сто літах, коли в нормальних обставинах це число було б піднялося хоч у десятеро, під впливом цензурних указів воно паде в десятеро...

Найбільшу спільність книжок видано в роках найбільшого посилення українізації, цебто 1928—1929. Тоді спільність бібліографічних позивій дійшла до 15.000 чисел на рік. Це був теж час видавання найбільшої кількості українських часописів. Виходило їх тоді на цілому світі приблизно 2.500 назв.

Якщо йде про висоту тиражу, то він мабуть найвищий був у рр. 1917—1919, бо тоді навіть авичайну белетристику, чи публіцистику друкували в накладі 100—250 тисяч — такий був голод на книжку.

Найточніше досліджена видавнича історія найвидатнішої української книги — Шевченкового „Кобзаря”. Виходять, що книжкових видань Шевченкових творів, без передруків у збірниках і частинях та без перекладів, було за сто літ, цебто від появи „Кобзаря” в 1840 р. до сьогодні біля п’ять і пів мільйона. Останніми роками „Кобзар” виходив пересічно у накладі 250.000 річно, так, що те число скоро буде зростати далі. Такий тираж осягнув „Кобзар”, не дивлячись на неймовірні цензурні перепони й переслідування, що іноді впродовж кільканадцяти літ під ряд не допустили до видання ні одної Шевченкової поеії.

Поруч Шевченка було чимало інших незвичайно популярних письменників. Наприклад твори одного лише Остапа Вишні вийшли впродовж лише 6 років поверх мільйонів тиражем.

5.

Справа поширення книги — це не одне питання, а просто клубок проблем одного духового, як і суспільного, як і матеріального значення. Тимто не зможемо тут зупинитися на більшості їх, обмежимося лише до найважливіших.

Одною з типових форм поширення книги це бібліотеки. Першу велику державну бібліотеку створив князь Ярослав Мудрий при Соборі св. Софії в Києві 1037 р.^{*)}. З того часу часто князі фундували більші чи менші бібліотеки при церквах і монастирях. В XVI—XVIII ст. бібліотеки стають дуже поширені, вони є тоді в кожному монастирі, при кожній школі, в кожному славянському культурнішому домі. Вийшло тоді в звичай, що не лише єрархи, але також козацькі старшини записували в завіщаних свої бібліотеки Київській Академії. В архіві Академії збереглися списки цих книжок, що є вже й самі по собі цікавим свідомством широких культурних інтересів наших предків.

В новітніх часах повстали великі наукові бібліотеки. Правда, вони не дорівнюють чужим, але коли взяті під увагу, що вони творились не за державні гроші, а з приватних вкладок, то при порівнянні з іншими вони вийдуть і не так уже малі. От лише три наукові українські бібліотеки у Львові мали разом майже мільйон книжок¹⁾.

Найбільша українська бібліотека, це Всенародня Бібліотека України в Києві. Начисляє сьогодні біля 3.000.000 книжок. Загальні бібліотечні фонди на Україні йдуть у багато мільйонів томів.

Друга справа це книжна торгівля. Треба признати, що вона в нас стояла не високо. Але й тут треба б шоймо прослідити на скільки діяли тут посторонні впливи. Бо що наприклад можемо сказати про поширення цією дорогою українських книжок наприклад на Закарпатті у XVIII ст., коли не маємо інших даних, крім судових записок, з яких виходить, що одного разу skonфісковано 7 возів українських книжок привезених з Галичини, іншим разом 15 возів і т. д.

6.

Подібно як питання кількості, так теж питання якості української книги можна розглядати лише в аспекті тих особливих обставин, що так, чи інакше, корисно, чи не корисно формували цю ділянку української культури.

^{*)} Бібліотека існує до сьогодні. Є це одна з найдавніших в Європі.

¹⁾ Бібліотеки Народного Дому, Наукового Товариства ім. Шевченка & Національного Музею.

Тимто врозуміло буде, що найвсесторонніша була наша книга в книжних часах. Тоді — коли не рахувати грецького письменства, що було в Європі передовим, а для України впро- ром — українська книга належала своєю якістю, цєбто своєю всесторонністю, багатством і глибиною до найперших в Європі.

Тоді було незвичайно буйно розвинене поруч поезії й релігійного письменства наукове, особливо науково-популярне, що ширилося в сотнях ріжних енциклопедій тогочасного типу, отже всяких „збірників“, „Пчел“, „Ізмарагдів“ що впрочім обіймали теж тодішню релігійну поезію.

З часом цей стан змінився на нашу некористь у порівнянні з розвитком книги в інших народів. Некорисний є цей стан і сьогодні. Сьогодні як раз найслабше заступлена — в порівнянні з іншими народами — наукова література, зокрема технічна. Це пише дуже легко вяснити, чи виправдати: сьогодні наука не може розвиватися як слід без піддування держави. Та таке вяснення не змінєє самого факту. Тимто українська книга сьогодні має поважні недостачі, якщо йде про її всесторонність. Зв'язане це очевидно найтісніше з цілою культурою, й те, що говориться про книгу можна сказати про культуру взагалі.

Та якщо йде річ про інші вальори української книги, то вони не лише є, але й часто є такі, що їм чужі не дорівнюють.

Належить тут підкреслити особливо дві замітні риси: патріотизм і мораль.

Патріотизм — це тут лише загальне й умовне окреслення. Йде тут про відгуки життя нації в таких книгах і в такому часі, де їх деїноді й не було б. Бо наші книжники не замикалися в монаших келіях. Вони відчували, співчували разом з цілим народом. Починаючи від висопатріотичної „Похвали князеві Володимирові“ митрополита Іларіона, від найдавніших літописів, від „Хождєнія“ ігумена Данила, через писання Вишенського аж до „Кобзаря“ Шевченка й „Золотого Гомону“ Тичани й інших писань сучасних авторів — скрізь зустрінемо велику й величю любов до Батьківщини.

Високі моральні вальори української книги загальною відомі. Встане мабуть пригадати, що між тисячами українських книг не було досі ні одної напряду порнографічної, між тисячами українських часописів не було досі ні одного часопису брукового типу.

7.

Разом з тим замітна висока зовнішня культура української книги, не дивлячись на всі перепони.

Вже найдавніші книги з XI. ст., як згадувані вище „Остромирова Євангелія“ чи „Збірники“ ки. Святослава — це величаві твори мистецтва. Багатство й краса орнаментики, дбайливе пи-

сьмо, гарні мініютури — все те дає цідість справді високо-мистецьку.

Упадок книжки в XIII—XIV. ст. спричинив ще більший упадок культури книги. Щойно XVI. ст. є тут справжнім ренесансом, якщо йде про рукописи, а XVII-е, якщо йде про друки.

В найновіших часах знову дуже високо підноситься мистецтво української книги. Завдяки генієві Юрія Нарбута, що відновив українську графіку, оперши її на взірцях і традиціях XVII. ст., й виховав багато талановитих учнів, помітно піднеслася загальна культура української книги, яка в своїх найкращих зразках викидається незрівняним майстерством.

Правда, чисто бібліофільських видань у нас все ще небагато, але загальний рівень т. зв. крапчих видань дуже високий.

8.

Така чи інша книга є обумовлена потребами і культурним розвитком даного народу, але передовсім йде вона в світ із „духа печаттю” її творців.

Творців української книги було багато в різні часи й походили вони з усіх суспільних шарів нашого народу.

Самозрозуміло, що в старі часи, коли книга служила для потреб церкви, в першу чергу українські священники нею займалися. Але це не перевелось й досі, бо й досі вклад українського духовенства в українську книжну скарбницю дуже великий. Зразком для всіх може бути творчість українських митрополитів, починаючи від першого київського митрополита Іларіона в половині XI. ст. почерез творчість митрополита Петра Могили аж до сучасного нам митрополита Андрія Шептицького.

В слід за єрархами йшли й інші священні чини. В давнину вони творили більшість, а й у нові часи між українськими письменниками було їх чимало, щоб згадати лише Маркіяна Шашкевича й його гурт.

За духовенством йшла українська аристократія з володарями на чолі. Книжність св. ки. Бориса чи великого київського князя Ярослава Мудрого далеко славилась. Літописець хвалить князя Всеволода, Мономахового батька за його освіту, що „дома сиди, вивчив пать мов”, хвалить князя Володимира Васильковича, називаючи його „философом великим” за його освіту, чи як він це окреслює за те, що князь „глаголоше исно от книг”. Те саме кажуть сучасники про багато інших українських володарів, князів і гетьманів.

При тому самозрозуміло, що й між володарями були визначні українські письменники, щоб навати лише великого князя Володимира Мономаха, чи гетьмана Івана Мазепу.

За аристократією йшли інші суспільні верстви: козацтво й міщанство та селянство, яке може почиватися найбільшою кількістю творців української книги — в Шевченком на чолі.

Та походження творців книги ще не багато говорить. Куди важливіший отой святый запал, з яким вони творили свої книги. Чи ж не вичувається чогось героїчного в повному виреченні усякої вигоди, іноді навіть хліба на користь книги і то в багатьох-багатьох її творців. Чи ж не сяє якимсь надсвітним світлом постає такого Бориса Грінченка, що в часи найбільших цензурних утисків писав цілими днями й ночами букварі, і то „друкуючи“ їх ручно, щоб учні могли пізнати друковане письмо.

На окрему згадку заслуговують титани української книги, такі як Франко, Грінченко, Грушевський і багато інших, з яких кожен написав, зредагував і видав сотні й тисячі книжок.

Або чи не є просто зворушлива уважливність для дитячої книги. Навіть найбільші українські письменники ніколи за неї не забували. Починаючи від Лаврентія Зіранів, а кінчаючи на Маріївці Шашкевичу, Шевченкові, Федьковичу, Лепкому, Черкасенкові й багато й багато інших — всі вони, одні письменники, написали й видали українські букварі. Майже всі інші із Глібовом, Франком, Лесею Українкою і Коцюбинським на чолі писали й видавали книжечки для дітей.

З такою самою уважливністю ставилися великі творці української книги до книжок для простолюддя.

Кермував ними у їхній важкій тернистій роботі найбільший ідеалізм. Їхня праця для української книги це посвята вельою особистого, посвята, що дуже часто межує з героїзмом. Їхня праця для української книги це звичайно героїська боротьба з перешкодами, з цензурою, з матеріальними перепонами.

9.

Книга вимагає не лише дійсної потреби, що впливає її появу, зрозуміння її ваги, але й — сказав би я — відповідного „клімату“ Оце „книжне підсоння“ — можемо з гордістю ствердити — на Україні все було.

І то не проста прихильність до книжки, чи практичне зрозуміння її ваги — ні! Від найдавніших часів стрічаємося з того рода відношенням до книжки на Україні, що його інакше не можемо назвати, як *культуою книги*.

Же в „Збірнику Святослава“ з 1076 р. читаємо довші міркування про книгу: „Добро єсть браття, почитання книжне, особливо всякому християнину... Узда конєси правитель єсть і поведержання, праведнику же книги. Не збудеться бо корабель без гвездів, ані праведник без почитання книжного. І як плітника ум звернений до своїх рідних, так і праведника до книжного почитання. Красота воїну оружжя і кораблемі вітрил, так і праведникові почитання книжне“

Це вже вив справжнього культу книги, вив, з яким стрічаємося на Україні в ході всіх століть.

„Велика бо користь буває чоловікові од учення книжного“ — пише наш літописець. Так само його сучасник, Кирило

Турівський (XII. ст.) захоплений книгою: „Солодкий медяний
мапія і дукур, але від обох лішний книжний розом”

Таке саме наставлення до книги було на Україні впродовж
століть, остало воно й досі.

Чи треба пригадувати могутня Шевченкове „Посланиця”,
що на віки витиснене в серцях усіх українців:

*»Учітеся, брати мої,
Думайте, читайте«*

або Франкову прегарну парафразу в Єфрема Сирина:

*»Книги — морська глибина,
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч труду має досять,
Дивий перли виносить«.*

Цей культ книги, що його виплекали найбільші сими Укра-
їни починаючи з найдавніших часів — перейшов у душу й серце
кожного з нас.

Конкретним виявом цього культу є діяльність Книжкової
Палати в Харкові, музеїв книги в Києві й Одесі, а далі цілої
низки різних бібліофільських установ ід Українським Товари-
ством Бібліофілів у Львові на чолі.

Не менш конкретним виявом цього культу для книги є ме-
ценатство для неї. Такими меценатами були не лише наші князі,
арарки, як Петро Могила чи Андрій Шептицький, або гетьмани,
як Іван Мазепа, до якого навіть араби зверталися за підмогою
для видання їхніх книг і її дістали. Меценатами української
книги були й менш замітні люди, як Михайло Качковський, чи
Степан Дубравський, або Євген Чикаленко, а були ними також
українські селяни, що нерас віддавали все своє майно на ту ціль.

Така бо вже є сила української книги.

Книжка й газета

*„Учіться, брати мої —
Думайте, читайте!“*

Тарас Шевченко.

„Учіться, брати мої!..

Немає, здається, між нами нікого, що не знав би, хто сказав до нас одні глибокі слова, хто давно-давно, сто років тому, кликав нас до книжки, до науки, кликав нас вийти на шлях до освіти, до знання.

Сто років минає, як він, Тарас Шевченко, наш перший і найбільший учитель, кликав нас:

— Брати мої, українці, вчіться! Читайте книжки, читайте все, навіть і чуже — але українське друковане слово читайте в першу чергу — бо воно, тільки воно, принесе вам і нашому народові користь. Читайте, думайте над прочитаним, вдумуйтеся в кожне слово — бо там знайдете все, чого тільки забажаєте. Знайдете й вибравте: Вибравте те, що вам найбільше необхідно, що найбільш вартісне, цінне, корисне. Щоб не задлягтися позад інших народів, щоб разом із ними йти вперед, щоб вийти на шлях до сонця знання й освіти, до кращого життя, до волі.

Так кликав нас наш великий учитель. Бо ніхто, як він, не розумів так уже тоді, давно-давно, що тільки книжка, тільки українське друковане слово, тільки освіта допоможе нам завоювати Майбутнє. І він спокійно дивився в те наше Майбутнє.. Знав, що коли на сторозі біля нас поставить рідне слово — воно врятує, спасе, втримає український народ та переведе його крізь усі нещастя й злидні десятків родів і введе на твердий шлях. Що ним піде сміливо назустріч цьому Майбутньому.

Чи ж не так сталося? Погляньмо назад, у наше минуле.

ЧАР — КНИЖКА

1840. рік. Рівно сто років тому.

„Кругом несправда й неволя — народ замучений мовчить... Здавалося, немає цьому українському народові ніякої надії.

І враз сталося диво!

З'являється маноуська книжечка. „Кобзарем“ її назвали. І ця книжечка створила чудо: Наче в довгого сну збудилися мільйони земляків, ожили, заметушилися і враз вчули й зрозуміли та відчули, що вони, мільйони — один великий український народ. Що в них простора й багата, найкраща під сонцем земля, ріки, поля, ліси, гори, що в них своє, в давни-давня українське море, що в них слава бувацьщина, що в них лицарі-герої, що вони були колись у великій сім'ї народів та що диаволу повинні йти шляхом, щоб стати побіч інших народів у „сім'ї вольній, новій“

Манюсенька книжечка вчинила велике діло: збудила до нового життя великий народ.

І раділи свої — дивувалися чужі: Ось дивіться — мовляв — що зробила книжка. Ось бачите, яка велика сила книжки!

І пішов відтоді український народ шляхом у майбутнє, розвиваючись і кріпшаючи.

І дійшов ось так аж до незабутніх днів національно-республіканського зриву, невабунтних років світової війни.

Ось що вчинила книжка!

ХТО МИ?

Хто ми? І тут, на збоках Карпат, і тут над Сином і Бугом, і там, ген на Підляшші? Звіділя ми скрізь отут взялися? Чи ми самі? Чи більше нас, таких як ми, вже немає?

Питають нераз вас, питаєтє й самі себе. Що ж їм відповісти й як їм відповісти?

Чи ми ось тут якийсь відірваний, окремих гурт людей, що постійно тільки й те має робити, що переходити з-під одної влади під другу й постійно тільки чути, що ми не маємо нічого спільного з тими, що ген-ген далско, а то й навіть дуже близько нас? Питаєтє себе: що їм відповісти? І не знаєтє, буває.

А ось вам і книжка. Гляньте на неї — це книжка, що в ній знайдете докладний опис усього: хто ми, хто такий наш український народ. Це що вам ось тут покажу — докладно розповідає вам, хто є українці, кілько їх, звіділя тут узалися та де розвасідалися. Ця книжка навчить вас пізнати свій народ, пізнати себе, і тоді почувте в собі силу й гордість, що ви належите до великої сімї українського народу. Та сміяиво гляне тє всім у вічі.

ПІЗНАЙ СВІЙ РІДНИЙ КРАЙ!

Забажаетє знати, яка наша країна, схочетє пізнати її красу, багатства, її гори, ліси, ріки — беретє в руки чергову книжку — географію України, тобто книжку, що словами й картинками розсуює й змалювоє вам, що собою уявляє, як виглядає одя вся земля, від нас тут, аж ген по Кавказ і Чорне море, що її заселює наш український народ. Читавчи цю книжку радієтє, що наша земля така гарна, така багата, що в ній є ще стільки місця для нас всіх. Вітшаетє її красою, її багатетвом й ставте горді, що Провидіння дало нам щастя поселитися в цій найкращій закутині Божого світу. І починаєтє ще більше любити цю землю, привязуетє до неї й ніколи вже не кинете її, рідку.

СКІЛЬКИ НАС?

Питаєтє вераз себе. Скільки всього нас, українців, що говоримо одною мовою, маємо одне минуле, маємо одні бажання, одні мрії?

І днову приходить вам з допомогою книжка, що на своїх сторінках розповідає про український народ. З тієї книжки дові-

дучесь, що всіх нас тут, на рідній землі й загалом у цілому світі біля 50 мільйонів. Тобто майже тричі стільки, що поляків, що досі халяйнували на нашій землі й верховодили нами. Довідаєтесь, що нас стільки, що англійців, більше, як італійців, що в сімі словянських народів ми кількістю другий з черги нарід по москалях. Яя же ж не читата такої книжкы, що так гарно оповідає, хто ми й скількы!

НАШЕ МИНУЛЕ

Ми — не сьогоднішні. Наш нарід уже здавен-давня осів на цій землі й творив своє власне життя. Мали ми свою державу, своїх князів, своїх королів, своїх гетьманів, вождів. Мали своє військо, що боронило нашу державу й нашу землю перед наїздами азійських народів та перед зазіханням сусідів. Боролося колись наше військо-лидарство мужньо й славно. Проте чули ви вже не раз.

Але — як це все діялося на наших землях із нашим народом від перших початків, як далеко сягає пам'ять людини, аж до вчорашнього дня — тобто пізнати все наше минуле — поможе вам тільки книжка. В цій ось книжці про нашу бувальщину, ви знайдете все, чим ви повинні бути горді. Бо наше минуле — це слава українського народу. Воно, наше минуле таке величне, таке геройське, таке багате лидарськими вчинками, що його заvidiaють нам інші народи. Дарма, що ми не змогли встоятися в борні з ворогами, дарма, що падали не раз знесилені на шляху, дарма, що впади в замкненнях і не змогли створити власної хати, щоб зажити в ній своїм, незалежним, власним життям і самим у ній господарювати.

То ж ця книжка про наше минуле повинна стати для вас другою Євангелією. Щоб із неї ви вчилися самі, з неї навчали й виховували своїх дітей та готовили їх до праці своєму народові в майбутньому.

Щоб із неї навчати й освідомлювати тих, що їм немога читати.

ПРО СВІТ І ЛЮДЕЙ

Та всім вам цікаво ще довідатися дещо про інші народи, про весь світ і всіх людей — тобто пізнати світ і людей.

Звідкіля ж ми все те знатимемо, коли немає в нас змоги вийдати вже не те, що поза межі країни, але іноді навіть поза межі свого повіту. Багато таких між нами, що дуже цікаві знати й пізнати чужі народи й чужі країни. І ось тут знову береге в руки книжку. Читайте таку книжку, що пише й про Німеччину й Італію, про Францію й про Англію, про Китай і Японію, про Африку, Америку, Австралію, народи Європи й Азії. Все тут знайдете, всього довідаєтесь: про їхню мову, релігію, звичаї і вдачу. Пізнаєте таким шляхом — читаючи книжку — світ і людей. Відкриється перед вами все, що досі вкрите було

серпанком таємності, чого ви не знали й про що не могли довідатися від своїх. А книжка про світ і людей прийде вам в допомогу. І всьому навчить вас.

ЩО ЧУВАТИ?

Ось із таким питанням звертається щоденно до вас ваш суїд, чи знайомий як тільки стріне вас. З таким же питанням стрічаєте і його, коли простягаєте йому вашу руку на привітання.

Що чувати в світі? Що діється в світі? Ось питання, що не дають вам спокою. Ви хочете знати про все, що діється довернувши вас, що твориться тепер у світі. А твориться в світі — зокрема тепер, у часі війни — багато, дуже багато й дуже цікаве. Події йдуть так швидко, що раки ви про цю подію й довідаєтесь прикладно з оповідання вашого сусіда, чи знайомого, що його прикладно стрінете — вона вже давним-давно минулася й на зміну їй прийшла чергова, ще більша, ще важніша.

Що ж діяти, щоб знати про все і в пору? І тут знову приходять вам в допомогу друзіване слово. Вже не книжка, що появляється рідко, але газета. Наша українська газета, що виходить кожного, або майже кожного дня, що говорить до вас рідною, зрозумілою мовою, що щоденно приносить вам вістки з українського життя та вістки про все те, що твориться й діється в світі. Вона, українська газета, приносить вам справжні, правдиві вістки, не чутки й погоски — але розповідає вам про те, що сталося та пояснює, що з цього може витворитися вже в найближчих днях та в дальшому майбутньому. Вона змальовує вам, що діється на фронтах війни, як змагаються великі армії, якими засобами воюють, що роблять народи, які тепер у війні й що думають робити ті, що ще не почали воювати. Все те ви знайдете в газеті.

Не знати сьогодні, що діється в світі — це не тільки сором. Це — велика шкода.

Але й багато навчитеся з газети. Вона не тільки оповідає й описує вам те, що діється — вона також навчає вас, радить вам й пояснює в кожній справі, що ви в нею стрічаєтесь. Відімо для прикладу хочби одну, останню українську газету. Згляньмо до неї — маєте тут і те, що діється на фронтах, і те, що в політиці, і наші справи, українські — шкільні, культурно-освітні й інші. Газета заступає вам і оповідача й дорадника. То ж без неї, української газети, ніяк не обійтись сьогодні свідомому громадянині-українцеві!

САМООСВІТА

Багато з вас, що виростили в часі хуртовини великої світової війни, що були вигнані з відсіля, де був фронт, ген далеко на схід чи захід у табори, що вернулися згодом у розбиті, зруйновані й спалені села, де не лишлася ні школа, ні церква — не

мали змоги докінчити свого навчання в школі, а то й зовсім не ходили до школи.

Багато з нас ходило згодом до чужої, польської школи, де навчали нас чужі по крові й вірі вчителі, чужою, незрозумілою нам мовою. Не винесли ви в тієї школи багато користі, не дала вам ця школа багато знання!

А згодом — не давали вам змоги доповнити своє навчання в наших культурно-освітніх товариствах-читальнях „Просвіти“ і „Рідних Хатах“. А й доброї української книжки й газети не впускали до села. Хто ж самотужки вчився, тихцем, крадькома — не мав з чого вчитися. І ми занедбали себе.

Тепер маємо змогу направити те занедбання. До школи йти — вже не пора. Але будемо вчитися самі, поза школою — окремо й гуртом. Створимо курси української грамоти для неписьменних, створимо гуртове, збірне читання для тих, що вже письменні в рідній мові. Візьмемо в руки українську книжку й українську газету та доженемо тих, що мали щастя й змогу навчитися, скінчивши школу.

Українська книжка й українська газета допоможе нам стати нарівні з ними й знати те, що знають вони.

Книжка й газета дастуть нам того вчителя, українського вчителя, що його ми не мали в роках нашого шкільного віку.

ОСВІТОЮ — ДО ДОБРОВУТУ!

Книжка й газета дасть вам не тільки новини й вістки. Книжка й газета дасть нам і *знання*. А знання — це освіта.

Книжка й газета навчить нас не тільки того, що, як і де є, вона навчить нас, як повинно бути в нас, щоб ми стали не такими вбогими, як тепер, а багатими, багатими. Бо люди доходять до майна, багатства й добробуту розумом і знанням — освітою. Цей розум і це знання-освіта дасть нам українська книжка й українська газета.

Книжка й газета навчить нас господарювати так, щоб з нашого господарства мати більший хосен, працювати на рідні так, як працюють інші, освічені народи, тобто: як орати, що, де й коли краще сіяти, яким насінням засівати, коли збирати та як вібране зумити чи продати. Навчить нас ходити біля худоби, піклуватися краще конем, ховати крадій дріб-птицю, плекати садвини, працювати в городі, використовувати ліси, луки, левади, нежуйки, лісові овочі, сушити гриби, малини, черниці, терен, ожини, горіхи й як їх добре продати, воярема тепер, у часі війни, коли на все такий попит, коли на все така доріжка.

Гляньмо на другі народи — в них же й земля гірша й тісніше їм на вій. А вони багатші від нас. Чому? Бо краще господарять, краще й розумніше працюють, витрачаючи менше сил — мають більше кіса. Ми ж тепер стрічаємося із німцями. Гляньмо на них: як у них налагоджене сільське господарство? Маємо на-

тому побувати в Німеччині на роботі й заробітках. Бачимо, як там усе йде ладом. Чому? Бо всього того навчили їх книжки й газети. Не знайдете там ніодного господаря, щоб не читав фахової, сільсько-господарської книжки, що не читав би газет. Беріть приклад із них! Пригадайте собі, скільки доброго вчинила для нашого народу відома вам усім львівська газета „Народня справа“, продовж десятиох років свого існування! Скільки навчала вона! Не забуваймо про те! Не забуваймо, що освітою до добробуту!

Те саме, що торкається села, відноситься й до міста й містечка. Там можна розвинути буйно домашній, т. зв. кустарний промисл, піднести став і добробут нашого робітника, ремісника й міщанства. Все те вдасться зробити шляхом освіти, шляхом неспинного читання книжок і газет, шляхом постійної праці в них.

Про вагу книжки й газети для українського робітництва — нічого й говорити. Воно само гаразд розуміє це питання й само працює над собою неспинно.

КНИЖКА Й МАТИ-ВИХОВНИЦЯ

Ви може гадаєте, що все те, про що ми досі отут говорили — відноситься тільки до мужчин. А про жінок — ми наче б то й забули. Воно не так. Бо все те однаково торкається й жінок. Мало цього — може жінок і в першу чергу.

Книжка й газета в руки жінки, в руки матері-виховниці — це перша вимога народу. Коли він хоче бути справжнім народом. Бо й як же виховає мати дитину, коли вона й сама не знати гаразд хто ми, яке наше минуле, за що боролись ми колись і чого бажаємо тепер? Які пісні (не „ходить сон коло вікон, а дрімота коло плота“ — але наші лядарські, козацькі й стрілецькі!) співатиме вона їй над колискою, щоб виростала вона в традиції героїських змагань минулого? Що спавне вона дитині, коли вона першою мовою питає її: „Мамо — а що таке українці?“ Як підготує вона її до школи, щоб воно, мале прийшло тудя вже свідоме, хто воно й чого йому в школі треба?

То ж у першу чергу ви, дівчата — майбутні матері, беріть у руки книжку й газету. Там знайдете те, що вліпшить вам спокійні вельке завдання для нації: виховати чергове покоління українського народу! Гуртуйтеся в жіноччх секціях наших культурно-освітніх товариств і чтайте!

Чтайте й такі книжки, що розкажуть вам, як і що варити та пекти. Щоб в того, що маєте, зварити й спекти та і те, що в місті. Там не мають ні кращого борошна, ні кращого масла, ні кращих яєць чи круп. А зробити зміють куди краще й смачніше. Чому? Це знайдете в куховарських книжках.

То ж — до книжки й до газети, жінки і дівчата! А не впізнаєте себе! І вас не впізнають! Та ще більше вас цінитимуть і поважати!

МОЛОДЬ УЧИТЬСЯ І НАВЧАЄ!

Старшим— може вже й ніколи братися до книжки й газети. Але для молоді — саме пора. То ж вона повинна пригорцями черпати оте знання й цю науку, що їй щоденно приносить українська книжка й газета. І те знання не тримати тільки для себе — а ділитися ним із старшими, в першу чергу із своїми батьками. У них може й немає часу взяти в руки книжку. За прядею для насущного хліба — ніколи й подумати про читання. Бо й сил не стає й вір не дописує. Тож тому ти, українська молоде, бери в руки книжку й газету та читай їх старшим. А вони безумовно пильно слухатимуть читаного й радітимуть, що їхні діти добувають знання й їм колись буде краще житися, не житимуть у таких злиднях, що їхні батьки. А з цього читання навчатимуться й старші та ще не в одному випадку те, що вони вчують, придасться їм у практичному житті. З користю для них і для їхніх дітей.

НА ЗАКІНЧЕННЯ

Наприкінці — ще декілька слів. Щоб закінчити наші міркування. Щоб ясувати вам, навіщо ми про все це з вами говоримо.

Чого ми сьогодні всі сюди дійшли? І чому говоримо весь час тільки про книжку й газету? Гадаю, що ви вже знаєте.

Продовж цього місяця жовтня сходяться так усі українці скрізь, де тільки вони живуть гуртом і гуртом обмірковують, що їм треба знати, чого їм треба вчитися. І гуртом починають читати книжки й газети. В кого є вже книжки, чи газети — він бере їх у руки й читає. В кого ж немає ні книжки, ні газети — тоді він купує собі їх і береться до читання. Цей місяць жовтень призначений для роздумування над тим, вільно користі приносить нам українська книжка й українська газета. Роздумавши гаразд над цим, ми переконуємось, що без них нам не обійтись, що вони нам необхідні, як необхідний нам для щоденного життя хліб, як необхідна нам страва. Бо вже й у Святому Письмі сказано, що „людина живе не тільки хлібом, але й словом“ А те слово — це й є книжка й газета. Саме тому й ми вирішуємо сьогодні дбати про цей духовний корм для нас, дбати про те, щоб у нашій хаті була постійно українська книжка, щоб у нашу хату постійно приходила українська газета.

Перед вами — ось самі книжки й газети. Гляньте на них — вони чекають на вас. Чекають, щоб ви взяли їх у свої руки, щоб ви розварили їх і почали читати. Щоб ви збагнули, смілки в них скривається партійного й необхідного для вас. Щоб ви переконалися, що написані вони не от так собі, від нічого робити. А на те, щоб своєю мовою промовити до вашого розуму, щоб ваш розум збагатити, щоб ваше знання поширити й поглибити, а на-

віть дати вам нове знання, навчити вас того, чого ви ще не знаєте, про що досі й не чували.

То ж підходьте до цих книжок і газет. Беріть їх у руки й читайте. А переконаєтесь, що вони дадуть вам і хосен і здо-волення.

Надходять довгі зимові вечори. Коли буде й більше часу й більше змоги читати. Використовуйте цей час і цю змогу саме на читання книжок і газет. Ставайте до цього читання одинцем, чи гуртом — як вам краще й вигідніше. Замовайте у видавництва, чи в книгарні українські книжки, передплачуйте в редакції українську газету. Там знайдете все, що вам необхідно, там знайдете книжки й газети для всіх вас — для старших і молодших, для мужчин і жінок, для молоді, юнацтва й дівчат і для дітвори. Там матимете змогу прочитати про все, що вас цікавить, що для вас необхідне. Там навчитесь півнавати те, що досі вам було неясне, незрозуміле, що вам здавалося невзбатуго й таємне. На все, що тільки вам було чомусь невиразне — знайдете в книжці і в газеті пояснення й відповіді. І, як тільки раз зійдетесь з українською книжкою й українською газетою, як тільки раз почнете їх читати — переконаєтесь, що без них вам більше не обійтись, що вони ваші необхідні, вірні приятелі й порадижки, що вони ваші невідступні друзі.

Безумовно, що для цього вам треба буде видати трохи гроша. Не скупіть і не жалійте цього жарного гроша. Порівню-ючи з тим що ви видаєте на інші, деколи цілком зайві речі, він дуже мізерний. Але хосен, що ви матимете з цього видатку — куди більший від витрати. Про це переконаєтесь згодом, коли постійно читатимете книжки, коли побачите, як перед вами відкривається новий, досі вам невідомий світ, як іншими очима будете дивитись на ті речі, що на них ви дивилися досі, як оте постійне, невпинне читання книжки й газети й роздумування над прочитаним робитиме з вас цілком іншу людину. Як про вас почнуть гово-рять люди, як шануватимуть вас і поважати. Саме за те, що ви знатимете з книжок і газет

Сьогодні в нас свято, урочисте свято. Вшановуємо українське друковане слово — українську книжку й українську газету. Вшановуємо те, що призначене для українського народу, що має віднести його на високий рівень знання й освіти, що має поставити його побіч інших, великих і культурних народів.

А вшановуючи — вирішуємо кожний докрема і всі гуртом: Читати постійно й невпинно українські книжки й українські газети!

Подбати за те, щоб у всіх нас, у кожній українській хаті були українські книжки, щоб до кожного з нас приходила постійно українська газета.

Щоб від сьогодні на сторожі української національної справи на наших землях стануло українське друковане слово!

А тоді — наша перемога певна!

Найкращий приятель молоді

Ми — молоді; тільки що станули на порозі життя. Перед нами широкій, таємний світ, загадочний світ буття. Треба нам йти в нього.

Але коли глянемо перед себе уважно, то й побачимо, що багато шляхів простяглися перед нами. Багато перед нами життєвих стежок. А ми мусимо вибрати тільки одну, бо тільки одною можна йти. Котру ж із них вибрати? Котрою йти? Це не маловажна річ. Бо багато між ними зрадливих, таких, що ведуть у пропасть. А майже кожна із них оповита мрякою невідомого і на кожній із них ще що крок нові роздоріжжя. А хибні стежками такі зрадливі, що людина навіть не спам'ятається, як опиниться над пропастью.

Як же ж вибрати? Молодечий зір не звіяє ще бачити далеко, недосвідчений ще й не знає, що болого у темряві блистить ще краще, як стежка. Тому юнак стає на порозі життя нерішечний, безрадний. Не може сам вибрати. Мусить знайти друга, що порадить йому, повчить, куди йому йти та ще й увесь час ітимає з ним.

Оце й є найважливіша справа, від якої залежить майбутнє юнака: кого це вибере він собі на свого приятеля-провідника. І тут саме криється також найбільша небезпека. Бо до юнака, що дивиться безрадно на перехресті шляхів, підбігає відразу ціла гурба і кожний жертвується йому на приятеля й провідника.

Але за наше коротке життя мали ми вже не раз нагоду переконатися, як це тяжко знайти доброго, вірного і широго друга. Такого, що йому можна б зповні повірити й безпечно піддатися всім його порадам. Кілько то ніби наших приятелів навмисно показували нам вду дорогу, зводили на манівці з простої задяро-сти, зі злоби. А коли ми прохали в них поради в важних для нас справах, вони розкладали безрадно руками й посміхались із нашої непорадності.

А все таки є на світі хтось, хто може стати кожному юнакові ширким, вірним і відданим другом. Він вправді не накидується нікому так, як інші, не підбігає сам, але жде, щоб юнак підійшов до нього. Але коли хтось запригадється вже із ним, то переконається, що вибрав найкращого й найширшого друга, якого лиш міг вибрати і до самої смерті не схоче вже з ним розлучитися.

Скажу вам: це — книжка!

Декому воно може й дивно. Декому видається книжка якоюсь надто поважною, надто строгою, такою, що з професорським виглядом уміє лише давати сухі поради. А вам хочеться

мати друга живого, рухливого, що не тільки порадить, як треба, але й погуляє із вами й потішитись.

Та в підборі друзів пам'ятаймо одне: не судім нічого, раз тільки глянувши на нього. Треба наперед пригледитись кожному, пізнати з усіх сторін, а тоді вже й видавати осуд. І нерозумно було, що людина, яка на перший погляд видається неприступна, гордовита й занадто поважна, показується дуже приятельська, щира й цікава, коли познайомитись із нею ближче.

Так саме із книжкою. Вона тільки видається на перший погляд якась дуже нецікава. Але познайомтесь із нею ближче, то побачите, що милішого друга в цілому світі немає. Вона аміє забавити й розрадити і повчати так, що розставатись із нею не хочеться.

Чи вміє хто в світі розказувати цікавіші історії як книжка? Про гордих лицарів, про сміливих юнаків, про їхні дивні пригоди по широкому світі, про їхню відвагу й очайдушні пориви. Слухаєте їх і дух нам замирає. І так хочеться йти за ними юнаками, боротись як і вони зі злими духами та творити кругом себе добро. Чуємо, як прибуває нам охоти до життя, як ростуть наші молодечі сили й віра в перемогу. Смикайте же: чи думці хтось краще розрадити і заохотити до життя й до праці?

А як цікаво книжка навчає! Про світ широкий, про те, що діється в ньому, які народи живуть крім нас, яка їх доля і ін. Поїхати, побувати десь далеко доводилось мало кому із нас. А цікаво кожному знати, що діється гев там за горами, за сніжним обрієм. Які там краї, які моря, ріки й гори? Які люди живуть, які звірі, та які дерева ростуть. Все з малю цікаві були ми знати все те і питали нерозумно у матері та батьва чи старшого брата: чому це сонце світить, куди це пливе вода у нашій річці, чому це такий великий літак летить в повітрі, а ми малі не можемо. Що це там, де стовпи підпирають небо і т. ін. Але вони зайняті чим іншим, нетерпеливились і сердчились та й не давали дуже часто ніякої відповіді.

А книжка не сердиться. Вона спокійно вислухає кожне наше питання і дасть усе докладну відповідь. І повчить розумно, дуже розумно, бо ж вона із наймудрішими людьми приставала та збирала пильно їхній довголітній досвід. Вона знає відповідь на кожне питання, над якими віками сиділи найбільш вчені цілого світа. А те, що вона знає, скаже й нам, відповідь на кожне питання, як лише ми її попросимо.

Як би то рад був кожний із нас поговорити щиро з якимсь великим ученим, почути його думки, довідатись багато дечого цікавого. Але до такого годі нам досягнути. А книжка, найбільшій учений, допускає кожного до себе й з кожним поговорить широко, зрозуміло й докладно про все, про що ми тільки забажаємо з нею поговорити.

От і тому повинні кожний український юнак вибрати собі

на дорадника саме книжку. Завязати з нею досмертне побратимство.

Бо книжка — це приятель, що ніколи не врадить нас, не покине і все дасть добру раду. Не всердиться й не наприкриться та й не накидується із своїми порадами, але завжди спокійно, аж ми підійдемо до неї і запитаємо.

а

Гураганом летять сьогодні світові події. Тридцять основя старого світу, розлітаються в кількох тижнях держави. А державні мужі під рев невіданої перше дьрої говорять про будову нового суспільно-політичного ладу. Про перебудову світу на нових підставах.

Потрясла воєнна хуртовина і нашим народом. Гудили вло-віщо мотори й над українськими селами, смертоносні бомби рили й по наших полях глибоченні ями, горіли й українські хати, запалені гарматним вогнем.

Дивилися в острахом на все те наші селяни і лиш головами похитували: що це з того всього вийде, що з того буде, що буде з нами?.. Радісно привітали всі подію, що до трьох тижнів впала Польща. Раділи з того; але й далі питали себе: Що буде далі?.. Відповідь на це докучливе питання була все одна: Далі буде перебудова світу на нових основах. І ви, як хочете, можете брати участь у тій перебудові. Можете в парі з іншими переможними народами будувати собі краще життя.

Але багато наших селян лише руки розкладає. Раді б іти з іншими вперед, не лишатись позаду, створити собі кращі умовни життя. Але як це робити? Як це будувати, треба вміти будувати. Треба визнаватися на різних життєвих питаннях, треба хоч трохи бути знайомим із політикою і з суспільними справами та й із всякими іншими громадськими. Це правда, що ніхто не вродився вже із знанням усього того. Кожний мусів учитися. Мусів приятелювати із книжками, радитися їх. І щойно вони почали його про все.

Але в тому й лихо, що наші селяни не надто часто заглядали до книжки. Правда, польський наїздник не допускав українських селян до освіти, не дозволяв їм учитися. На Холмщині й Лемківщині українська книжка й часопис були заборонені; за читання книжки та газети неодинокі попадали у тюрму. Тому над нашими селами й розгортала щораз ширше крила темнота.

Та Польщі вже нема. Тепер ніхто не боронить українським селянам Холмщини й Лемківщини вчитися. Тому теж сьогодні невідно нам розкладати безрадно руками й нарікати, що ми нічого не знаємо й нічого не зміємо. Треба ставати до твердої праці, треба вчитися, щоб дігнати те, що втратили.

Мусимо стати здібні творити нове життя.

Відноситься це головню до української молоді. Бо молодь була все і в прободжках, першими бійцями-борцями за новий.

кращий лад. І наша, українська молодь мусить вирости на людей свідомих своїх завдань і обов'язків, прободників нових ідей.

Неодин нарікає, що не має змоги вчитись і розкладає безрадно руками, мовляв: пропало! Не пішов до школи, то й мшну вже лишилось темний. Але це неправда. Це шкідливий самообман. Ту саму освіту, те саме виховання, що в школі можна здобути й поза школою. Треба лише багато витривалості, більше впевненості в праці. Бо тоді перевіряє нас і підганяє до науки не вчитель, але ми самі. А скільки ж то у світі людей, що не мали змоги ходити до школи, але власною працею здобули собі таку саму освіту як ті, що покинули університети?

На брак часу не може нарікати ніхто. Бо присвятивши одну годину денно на науку й використавши її відповідно, можна за кілька років похвалитись неабияким успіхом. А одну годину вечором знайде кожний. Урвмі ж на селі багато вільного часу. Таксамо на брак грошей не мож спихати. Бо коли б сільський хлопець видав на книжки стільки, що прокурює, то це зовсім вистарчало б йому на потрібні книжки. А надто, що книжки можна купувати спільно: заложити в селі бібліотеку і гуртом закупити потрібні книжки. Треба лиш охоти й витривалості. Бо як хтось думає, що за два-три місяці науки по годині денно він здобуде таку освіту як той, що вчився кілька років, цілими днями, то це неправда. Треба йому трошки довше попрацювати над собою.

Все ж таки, якби тяжка й мовомиста не була та праця, вона оплатиться. І то дуже оплатиться. Не даром же казав наш поет Іван Франко:

*»Книги — морська глибина:
Хто в них пірнув аж до дна.
Той хоч гурду має досить,
Дивні перли вивозить».*

І то перли вартісніші від золота. Бо золото, гроші і всякий інший маєток можна дуже легко втратити. Переконалося про це багато особливо тепер, у воєнний час. А „чого навчаєшся — вода не забере, не візьме розбійник, вогонь не спалить“. Хто освічений, учений, майстер у своїй справі, той дасть собі раду усяди, де його доля не иншула б.

Тому, як бачимо собі і цілому нашому народові кращого життя, як бажаємо йому сили й волі, як бажаємо, щоб він став сміливий і вільний господар у своїй хаті, мусимо любити книжку й приставати все з нею, *мусимо вчитись*.

Як кувати собі кращу долю, про це почить якраз книжку. Бо з її сторінок, зі сторінок історії, історичних повістей, оповідань і поем заговорять до вас ваші предки. Розкажуть вам про своє життя, свою долю й долю, про свою кривду. Скажуть

вам, за що боролися вони, за які ідеї вляли в болях свої буйні голови. Навчені власним досвідом повчать нас, як ми маємо поступати, покажуть нам правильний шлях.

Книжка й часопис роснажуть нам теж, як і чим живе молодь інших народів. Як служать вона своїй батьківщині, як учяться вона перемагати всякі перешкоди. Як улаштовують собі вони своє юнацьке життя, щоб і їм радісно жилось і була з них користь рідні та рідному краю.

Книжка й часопис допоможуть нам і в об'єднуванні всього ядорового українського юнацтва довкола одної великої ідеї, під тими самими ключами.

Тому то й повинен кожний український юнак в жовтні, місяці книжки, запрягнути книжці досмертну дружбу.

Учитель і книжка

Вже просто приповідкою стали слова: „Який учитель, така школа“. Слова ці одначе не засовують зповні цієї далекосяжної ролі й завдання, що їх сповняє учитель-виховник. „Який учитель, така наука“ — ось як треба засувати коротко цю велику, просто святу місію, що її здійснюють найбільші мистці, бо форматори *куші дитини*, як майбутнього носія й творця життя та його вічного росту.

Формувати душу дитини, це значить формувати людину, формувати-вирощувати з маленької, кволої істоти майбутнього володаря життя, суверенну одиницю, що примуватиме безупинно й незломно на вершини буття.

Учитель-виховник це та суспільна служба, що її, поруч з військовою, мусимо поставити на найвищому й найбільш почесному місці.

При тому одначе служба ця найбільш відповідальна і вимагає не тільки вроджених педагогічних здібностей, вимагає не тільки серця й сумління, але й вимагає глибокого знання, а в тому вміння користуватись зміло всіма виховними засобами. Нашим завданням є засувати згоротці ролю того навчально-виховного засобу, що являється одним в найцінніших адобутків людського духа і є його чудовою, немов зачарованою скарбницею, де вічно тривають, авдівілі вічно бють життєдайні джерела.

Цей засіб, це вічне джерело сили духа, це саме й *книжка*, що без неї сьогодні й не подумати життя та праці людини. А вже професія учителя виховника звязана нерозривно з книжкою як зі знаряддям праці і як з навчально-виховним засобом.

Не доведеться нам у короткому докладі засовувати всеціло теми, що її поставлено в заголовку. Це вимагає окремої і широкої праці. Нам важко торкнутись питань, звязаних перш усього зі справою розбудження у дитворі культу *книги*, як скарбниці знання і взагалі духових сил людини. І в тому саме одно з головних завдань кожного виховника.

Буквар і читанка — це тільки перші засоби для шкільного навчання грамоти й читання, вони тільки перші кроки на шляху.

Як *душею* школи є *учитель*, так *святинею* школи є *бібліотека*, є дитяча чи юнацька книжка — оцей другий, поруч учителя, а в старшому віці часто одинокий провідник на шляху життя.

Шкільна бібліотека невідлучна від школи, як невідлучний від неї й сам учитель. Щоб одначе дитяча шкільна бібліотека сповняла свою задачу, мусить бути вона ведена людиною, що обнайомлена добре не тільки з психікою дитини, але й з дитячою, чи юнацькою літературою та й з бібліотечною справою.

Керівники дитячої бібліотеки мусять пам'ятати про відповідну книжку для даної дитини і знати самий та й навчати поступово дитину штуки вибору відповідної книжки. Справа ця нелегка. Відповідна книжка — це значить, книжка дібрана залежно від психічного типу читача, його фази розвитку, багатства переживань і культури.

Стверджено, що автор і читач немов шукують себе, притягаються взаємно, залежно від свого, що так скажемо, духового посвоєчення. Явище це явстає різно в різних фазах життя.

Дитина дошкільного віку (2—7 років) живе всеціло в світі казки й ніяк не вміє відрізнити її від дійсності. Вона просто з розкішню слухає багато разів цієї самої казки, чи оповідання, любить повторювання цих самих слів, чи фраз, а ритм та ритм для неї це просто фізична розвага.

Само собою книжка для дитини дошкільного віку недоцільна. За це образки-картинки, до того ж багато-колірні, часом з маленькими текстом, що його читають дитині старші — це перша лустрич з книжкою, що розбуджує в дитині цікавість до неї і є першим етапом до її культу.

Дитині шкільного віку вже не вистарчає казка (8—12—13 р. життя) як доповнення існуючого світу й виснаження його таємниць. Дитина в тому віці вже починає розуміти, що події й явища в світі незалежні від людської волі і мають свої причини. Вона вже починає розуміти, що не вистарчає якогось чарівного слова, щоб відхрипавсь підземні багатства, чи знявся вітер і т. д.

Вона починає цікавитись не тільки самими явищами в природі, але й їх причинами. Дітям цього віку дуже подобаються всілякі надзвичайні пригоди і хлопці сягають по такі книжки, як Робінзон Крузо (чи його прекрасна перерібка „Смн України” Золотопольця), по книжки про бої і лицарів-героїв, а дівчат зворушують книжки про горе і посвату. Цікавить їх головні фабула книжки, а потреба зміни і бажання новости змушують до безперервної зміни книжок. В тому віці зростає в дитині швидкість читання і воно поверховне, обсмискується тільки до пізнання змісту. Але вже й тоді пізнається зацікавлення деякими уступками, а то й авторами, що до них дитина повертає нерідко кілька разів. В періоді довірвання оде „побратимство” з автором стає навіть дуже сильне і саме тоді книжка стає справжнім виховником, тим виховником, що охороняє перед влом, що в усіх усюди старається вкрати до розбудження зміслів, але може й зло вкорінювати. І тут саме набирає важливого значіння „відповідна” книжка і це значіння зростає ще більше в юнацькому віці, себто пересічно від 12—13 р. життя, коли то книжка формує психіку нерідко куди сильніше, як усі інші впливи. В тому ж часі наступає найсильніше, згадуване вже „побратимство” — взаємне притягання авторів і читачів. А читачі — юнацтво й молодь уже не шукає в книжці тільки пригод і розважки загадок світа-при-

рода. Її починає цікавити світ ідей, світ духових вартостей. В неї часто зарисовуються границі між світом матерії і світом духа і вона мріє вже про такий світ, який повинен бути, а не який є. На отому, коротко зясованому тлі явищу дитячої психіки й виднає питання завдання бібліотекаря-виховника.

Ще раз отже приходиться підчеркнути, що зразу треба дати дитині книжку з малюнками, багатоколірну, гарну і нескладну, легку. Оглядана, читана, повторювана причинається до збагачення й правильности мови й рівночасно дає приклади поступовання, прим. маємо героїв, чи приклади того, як не слід робити (прим. Юрва-Мурза), навчить віршиків, пісеньок, веселих пригод. Кавка, відповідно дїбрала, розбудить ідеали добра й справедливости, сили і посаяти і просто на все життя внає шлях боротьби з ворожими силами, щоб звільнити поневолену у селянську замку царівну^{*)}. Пригоди серед пралісів Америки, чи на Диких Полях в часи татарських і турецьких наїздів поведуть до історичної і подорожничої повісти.

Оце коротке зясування розвитку заінтересувань від часу дитини до молодечого віку дозволяє перейти в черги до справ організації бібліотечної справи й почитности книжок.

Кожний, кому доводилося жити в нас до діла з якоюсь бібліотекою, напевне ствердив, що з книжки користає відносно дуже невелика кількість мешканців даного села чи міста. Очевидно, головна причина того факту не в чому іншому, а в тому, що *незаарияжено* цих мешканців з книжкою в часі їх дитинства, зокрема в шкільному часі.

Одною з дуже важких передумов цього заприязнення є перша книжка, яка дістанеться в руки дитини. Коли ця перша книжка буде так дїбрана, що зацікавить дитину, полонить її уяву, то приязнь змієща буде заключена і майже певно триватиме до вієща життя. Коли ж ця перша книжка бодей під одним оглядом не відповідатиме дитині, прим., зовнішнім виглядом, буде сіра, нецієвава, а змієстом важка (хоч може для старшого саме вона найбільше цікава) то тут не тільки не зродиться приязнь, а просто неохота, а то й ворожість до книжки нераз на ціє життя.

З того одного приєладу ясно, яка важна й відповієдальна роль відповієдного бібліотекаря і відповієдної бібліотеки.

^{*)} Уяноволі насуєвається приєгада прекрасної поезії О. Ольжича п. н.: «Зієй» (у збірці «Рієль»), у якій ремієнєдєнції назви про полтєвоєлку царівну кажує авторові поєляється:

*«Не вступуюсь! Туди на бїє розвучивий
Бєзголовий хвєстї від коєв.
Сто голів я нєво надокучивий
Тє єдиєє серце твоє віє»*

Коли ж в слід за першою, добре підбраною книжкою розбуджуються в дитині зацікавлення взагалі до книжки, тоді треба пам'ятати, що найбільш виховним моментом залишити будьякий *примус* у відношенні дівчорки, чи молоді до книжки. Читання розвивається найкраще в вільній бібліотеці та й в читальню, куди молодий читач приходить з власної охоти, не з примусу й приходить по відпочинок, радість, дозвілля. До бібліотеки вітає дитина перед сірною дню і тут вона вільна від *обов'язку* давати відповіді і від *обов'язку* вчитись.

Бібліотекар у такій бібліотеці це тільки дорадник, невидимий керівник, що старається зацікавити відповідними книжками і зручно їх підсунути.

Засадничо однак малі читачі мають свої вільний доступ до полиць. Не одержують книжок посередню від другої особи, але вибирають таку книжку, яка їх найбільше в даний мент манить. Це доводить до самостійности, вчить вміння вибирати і усвідомлює, що є й інші всікі книжки, що їх цікаво прочитати. Дівчорка вчиться користуватись теж усіма бібліотечними улаженнями. познайомлюється сама з каталогами та й втягається до співпраці при опраці книжок, устроюванні „Свят книжки“ і т. п. Тоді будиться в дівчорку почуття, що бібліотека це їх спільна власність. якою самі завідують і за яку самі мусять дбати.

Дівчорка, чи юнацька бібліотека, хоч існує як шкільна, не повинна мати в відношенні до дітей характеру чисто шкільної установи — добре є навіть приміщувати її в окремому від школи локалі і повинна бути доступна всім дівчоркам чи юнацтву місцевости. По змозі повинна бути безплатна і відчинена незалежно від святочних, чи літніх вакацій. Читальня при бібліотеці, в якій панує атмосфера тишини й спокою є просто конечною вимогою.

В бібліотеці-читальні є змога слідувати, яка книжка кому відповідає, в вільній розмові піднавати, чи прочитав він і як прочитав книжку, чи не опускає деяких частин і чому. Читальня дає змогу помічувати і відповідних, а головне, вірних заклодочень про зацікавлення читача, його розгорнення, які книжки справді найбільше побажані і т. д.

Важну роль при підлічених справах грає наука *техніка читання*, а за цим *техніка умової праці*. Це широка тема, що вимагала би окремого обговорення. Тут хіба прийдеється тільки зазначити, що народня школа мусить випустити учня в світ з вмінням користати з книжки, так, щоб по виході зі школи не втратив з нею зв'язків. Учень мусить у школі навчитись користуватись усіма виданнями: підручниками, монографіями, словниками, атласами, виданнями інформативними, статистичними, законами, навіть розкладом зал. їзди, а далі лексиконами, чи енциклопедіями. Знати мусить, як робити записки, як їх переховувати і т. д.

Тільки під тою умовою бібліотека сповнить свою задачу. „Освоїти“ з книжкою, ародити триває переконання. що книжка

невідлучча в житті й джерело, що влекше та упрямлює це життя, а місце — де її можна знайти — це бібліотека — ось головна задача бібліотекаря виховника.

Обзнайомлення з бібліотечною технікою є конче кожному учителю тільки в головних рямцях. Фахівці в тій ділянці є потрібні тільки в великих книгозбірнях, що їх у нас все ще дуже обмаль.

Попри конче знайомство з книжкою як такою, з її повстанням, історією, життям, учитель-бібліотекар мусить рішуче знати всю дитячу, чи юнацьку літературу, локрема всі ці книжки, що є в бібліотеці. Для успішного ведення бібліотеки є конче завести бібліотечний інвентар, якого зразок виглядає так:

Ч. пор.	Автор	ЗАГОЛОВОК	Видавць, місце і рік видання	Скількість томів	Ціна	ЗАМІТКА
1.	О. Лотоцький	Три побратими	»Дорога«, Краків 1940	1.	1.— зл.	Наказється для віку від 12 років
2.	Розаннєк	Пригоди Глянка Ронгетоміна	»Моя книжка«, Краків 1940	1.	1.20 зл.	Для дівчорки від 7 р. ж.
3.	Ф. Коковський	Свідаки забутих предків	»Дорога«, Краків 1940	1.	1.— зл.	Для віку від 8 р. ж.

Кромі інвентара треба завести каталог книжок, який уложений повдбучно після авторів. У більших бібліотеках є ще й каталог, уложений після ділів, як от історія, природа, спорт і т. д. Визачення книжки заначується на окремій карті читача, що уложена, разом з другими в дерев'яній коробці.

Зразок карти читача:

Число карти	Ім'я і прізвище		
	Адреса		Учень класу
Дата видаччєня книжки	Число книжки	Дата звороту книжки	Замітка

Карти читачів у малій бібліотечі можуть бути ведені в зшитку. Крім цих карт добре є вести карти видачуваних книжок.

Взір карти видачуваних книжок:

Автор		Число інвентаря			
Заголовок					
Дата видаччєня	Число карти читача	Прізвище читача	Книжка	Дата звороту	Замітка

Бібліотекар мусить привичаювати дітвору до пошанівку видченої книжки. Оправа книжки є конечка. Крім того кожну книжку слід обложити шапером, що повинні робити самі діти. Звернути увагу, щоб при листкуванню не слинити пальців, не загинати карток, класти книжку в чистому, не вогкому і не надто сухому місці, не перегинати в хребті і т. д.

Добре є розмалювати плякат, на якому буде поміщена *Просьба книжки до читача*: „Прошу я тебе, не бери мене нечистими руками. Адже й ти сам нерадо береш у руки брудної речі. бо знаєш, що з нечистою переносяться недуги. Не перегортай моїх карток наслиненними пальцями. Ніколи не закладай між мої картки олівця та не загинай моїх ріжків.

Якщо ти вже перестав мене читати, не кидай мене розгорнену. Навпаки, зложи мене гарненько й поклади в безпечне й чисте місце.

Не читай мене при їжі. Як читатимеш мене, то час до часу дай відпочати очам. Не читай мене при слабому світлі.

Та ще ось що: не хочу й думки припустити, що ти мене будеш нищити. Я ж твій добрий друг! Не забувай, скільки ще хлопчиків і дівчаток буде мати з мене втіху!”

Оці короткі заваги про роль, потребу і ведення бібліотеки ти й по змові читальні це тільки заваги. Вони ніяк не охоплюють цілости питань, зв'язаних з книжкою і її роллю в дитячому віці. Це вимагає широкої праці, яку автор і мав на увазі дати при відповідних, сприятливих умовах.

Задача наша буде сповнена, коли в існуючих умовах зможемо вже в найближчому часі покрити наші землі сіткою, хлі і невеличкою, але добрих і діючих дитячих бібліотек, як оцих скарбниць. звідки черпатимуть малі громадяни сили для свого духового росту і промощуватимуть шляхи для глибокого культу всі духової зброї. якою й є рідна, українська книжка.

Деклямації та пісні

Книжка

Оце вони: одна в обгортці сірій,
а інша чегуренька, наче пава.
І різний зміст: ця щира, повна віри
і серця повна, писана горінням,
і кров'ю писана, а та важка
надумою і правд насінням,
хоча нераз буває і така,
що в гарний одяг... вбрала зміст лукавий.

*

Чи журишся, радієш, чи то мрієш
про краще Завтра, чи шукаєш слова
поуки у непевності й невпевненні,
чи слів потіхи у журбі й ваганні,
чи теж коли переживається по вищій
снаті юнацька, буйна, молода,
чи журишся, радієш, чи то мариш —
це завжди вірний, допомоги готовий,
наш друг, це наша радість, це товариш
хвилини дозвола і хвилини труда.
Пробудник надокучливий. Що з хрімоти
нас кляче, соннощі й нудьги згання,
це лік на ялове неробство наше
і на ледачість нашу, на турботи,
це лік, але й — суддя, що нас картає.
Це теж скарбниця, що у ній складаєм
не мій, не твій, а — скарб усіх нас спільний,
горіння, примування, волю збірву
збіроти, що в ній суджено нам жити,
народу мудрість і надхнення квіти.
Це теж скарбниця, що у ній знаходим
по наших предках спадок віри й праці.
Це теж посібл, що нас охоче вводить
у терени надбання інших націй.

* * *

Померш і матері-землі ласкавій
складемо тигар життя, що за коротке
здається завжди нам, щоб наші справи
і наші думи в дійсність перелять.
за довге днів, щоб тигару не чути,
шумке й хвиляне, неважисне й солодке.
Усі відійдемо натру́джені,
лиш слово наше й пам'ять наших вчинків,
горіння і скорботи вічний слід,
у ній записані й осуджені,
триватимуть у невідомість літ!

Три книжки

*Перша книжка... Ах! Скільки привади
Скільки чару і втіхи для духа!
Хоч таліла кругом заверуха,
Цвіт розвився посеред левади.*

*Хоч кругом безпросвітні темниці
З неї воли мов леготом віє,
Хоч довкола ніч вуглем чорніє,
З неї сходять поранив зірниця.*

*Перша книжка!.. Скільки коштувала
Вона праці і скільки вусилля!..
О, бурляча була в Дністрі фляга,
Як «Русалка» з глибини виривала.*

*Масла була ніч. Кругом горбів, мов божий рай
Заснули двіті тихим сном, шепоче водограй.*

*А місяць статуї сріблять, богині і боги,
З далека Петербург шумить. бе Нєва в береги.*

*На лавці в тіні, молодець потонув у думках
Паперу звиток. олувець і книжечка в руках.*

*Думає: »В нас також весна, гудуть хрущів рої,
Дівчат разбуджують зі сна співучі соловії.*

*Черемха пахне під вікном, сад казку гомонить
Вколясавий маслин сном старий Дніпро шумить.*

*І світ цілий: любов і чар, небесна краса,
Тут чуаш володіє дар. а там сам Бог віта!»*

---

*Задухався. Летять до вір розбуркані гадки,
А з неба сходять на папір пісень сумні рядки.*

*І з тих рядків неаомітно сизадався безцінний дар,
Що він приніс беддольному народові: »Кобзар!»*

Вернувся з міста... Зника, темна ніч...
Без пафти липа і без вугли піч.

Страхітно вітер за вікном гуде...
Перехриваємо!.. Якось воно буде!..

Мене не зломивш скоро. Я ковальський син
Напишу книгу «З вершин і низин».

Мов молот слово викує гадки.
Як нам з низини аж до вершин дійти!..!

Ніч... Темно... Г'роми бють... Ревуть вітри...
Ідемо... З нами йдуть ці книги три.

С. ОРЛЮК

Ода до книжки

В тобі все, як у привні, вийшло, щоб тривати віками,
Ти незрушно німа, та душею людською жива.
Ти в дарунку майбуттю приносиш, міцніша за камінь,
Все, чим серце горить, оживляє холодні слова.

О, слова! В вас закуте усе, чим палає і бється
Дух людський, що нестримно зривається — завжди вперед,
З вас і вірність пливе, і вдаряє грізна блискавиця.
Ви підносите серце угору, на соняшний лет.

І одвіку невіддять вас і вбивають тирани.
Та ваш привид жаха їх і бродить за ними у снах;
В тюрмах — сяєте ви ще ясніше вогнем полуминим.
На багнети ж підикті — ви маєте вище, як стиг.

В захляпній книжечки вбогі сторінки поматі
Чи ж колись не приховував слова в казармі Тарас.
Щоб потім повставало воно і буяло, крилате,
Й роздирало порфіру, у громи змінюючи нас?

А коли залишалися нам лиш моголи і слава,
На сторожі ставало воно. Над газети шматком
Нахлялює село, й пильнувала голівка руслава.
Чи жандарська де тінь не стає тайком під вікном.

Непоборле воно. Так стоїть, непохитне, і досі.
Нахлякає відсталих, зневіренни вдихує міць,
А, як час наш приходить, стає, як товариш, при боді,
Вірний серцеві друг, щоб іти крізь вогонь і крізь ніч.

Книга — начало мудрости
і духа гострий меч

*Вона в житті повірилася єдина,
В змаганні й боротьбі товаришка одна:
І в радості й у нещасті тяжку годину
Вона і сонця світ, і морська глибина!*

*Вона жива у фоліантах¹⁾ мёртвих.
Начало мудрости і духа гострий меч —
Пролита кров віків у щирій жертві
І голос чарівний пророків і предтеч.*

*І як судно є мёртве без вітрила,
І як без узд, стремени коня не повести.
Як мёртва є без думки людське силі —
Отак без книг знання до правд нам не дійти!..*

*Бо книга зберегла святі завіти
І мудрість прадідну для гордих поколінь:
Як сонце здобувати, битись, жити —
І як йти на шлях у вічну далечинь...*

*В монастирі чернець молився з неї,
І вчений муж складав про світ у ній думки —
І поривав поет у ній душею
І пив красу в жаді з Господньої руки.*

*Для всіх була спасенням, щастям книга,
Хто вічних правд шукав, борючись у житті.
Кого облука, мов льодова кляга,
Морозило, хто пив отруту в самоті.*

*У время люте лиходіть жажливих
Вона вогонь життя несла в хати сумні.
І повість горду про віки щасливі
Творила і про світлі павування дві...*

*І мертвих з гробу чудом воскресила,
Невмі справляла на правдиву путь,
Жаждущих рідним словом напувала,
Закованих я залізних визволяла пуг.*

¹⁾ фоліант, латинське слово — книга великого формату, на пів аркуша.

*Сліцям про сонце говорила ясне.
Про бій орлів, про сталеву блакить —
Про той Хорив, що все пола, не гасне
І вічно зве на прою, надією горить...*

*І вічно житиме, хто прагне слова
Із книг, що краще золота й цінних перлам —
В його очах горить вогонь терновий.
І дух його сповятий тайною глибини!..*

РОЛЯНИК

Із рідною книжкою в рідну школу

(Вірш співати можна на арію: «Ян був в ще маленький»).

*Маленькі ми ще діти,
Та зброя в нас в руках —
До правди, до просвіти
Промощує нам шлях.*

*Ї у рідну школу
Несемо день за днем,
Без неї ми ніколи
До школи не ідем.*

*Всі світу чуда-дива
Вона покаже нам
І доленьку щасливу
Зготує дітонькам.*

*Ця зброя... що й казати,
Ви відгадали вже!
Це книжка, що моя мати
Від лиха стереже.*

*Все в ній таке цікаве:
І віршички й казки,
Прегарні гри-забави,
Картини-образки!*

*В веселих переливах
Дзвінкий лунає спів —
Йде армія щаслива
Маленьких школярів.*

ІВАН КАЛИНОВИЧ

До науки!

*До науки, просвітяни,
Якраз тепер на це час!
До науки, до просвіти,
Щоб народ радів із нас.*

*Бо наука нам покаже
Наших предків славу путь*)
Поконалим сили вражі,
Що нам долі не дають.*

*Бо наука дасть нам сили,
Нарід встане — стане рай,
А батьки нам із могил
Гукнуть: «Боже помагай!»*

*До науки, хай тьма гине,
Як на весну гине сніг!
З нами наша Україна,
З нами правда, з нами Бог.*

*) путь = шлях, дорога.

Прокидайтесь!

(На голос «Гей нуте, хлопці»).

*Годі вже спати вам, заспані очі.
Іваші часи настають —
Хвиари ровходяться темної ночі,
Знаю, не довго їм бути.*

*Спляться мені вже слід сонця немого,
Чую вже слово живе:
Гей же вперед задля діла святого.
Жде нас в нім щастя нове!*

*Щастя роботи на спільному полі,
Книжки, науки, знання,
Щастя святої, народньої волі
Щастя нового життя.*

ВІЛЬШИНА ОСТАП

Ой, нема то краще в світі

(Маршово пісня на арію: «Ой, ходила дівчинонька беріжком»).

*Ой, нема то краще в світі та як нам, та як нам,
Пильним, точним і проворним школярам, школярам...
Ми приходимо до школи все на час, все на час,
Не спізнитися ні хвилинка ніхто з нас, ніхто з нас...*

*В школі гарно ми сідаємо в лавки, у лавки.
Витягаємо зошити і книжки, і книжки.
Беремося за науку і за труд, і за труд.
Щоб ріс славетний Україні з нас всіх люд, з нас всіх люд...*

*Щоб росла ми всі на користь Вітчизні, Вітчизні.
В Рідний Край, щоб загостили волі дні, волі дні;
Веселися Україно в цій порі, в цій порі;
Ростуть в силу Твої діти — школярі, школярі...*

*В кожну днину здобувають світ знання, світ знання.
Щоб не йти в житті ніколи навмання, навмання.*

Загадка

<i>Бачити — не бачять.</i>	<i>Часом жартує,</i>
<i>Чути — не чує,</i>	<i>Смішки справляє. —</i>
<i>Мовчки говорять,</i>	<i>Люба розмова;</i>
<i>Дуже мудрує;</i>	<i>Дай Боже, діти,</i>
<i>Кривду соромить.</i>	<i>З нею до віку</i>
<i>Правди навчас.</i>	<i>Знатись — дружити.</i>

Відгадка

<i>Хто ж то така</i>	<i>Як не гадали,</i>
<i>В світі щаслива,</i>	<i>Стаю в пригоді:</i>
<i>Мудра, правдива</i>	<i>Річ коротенька —</i>
<i>І жаргоблява?</i>	<i>Княжка та й годі.</i>

Вертеп книжки

Вертеп книжки

Участь в інсценізації беруть: хлопчик і дівчинка, років 6—10; юнак і юначка, років 14—16; парубок і дівчина, років 20—22; 2 вертепники й 2 вертепниці; цар-вертепник; хор. Сцена: вільна околеди або хата — прибрана по-народньому.

Напереді сцена стоїть по середині цар-вертепник (рис. 9, місце А) у народньому або козацькому одязі; на голові має вінець (як на рис. 1.); перед собою держить сирималі-таблиці (рис. 2).

За ним (на місці В) стоять вертепники, одягнуті по-народньому; на головах у них шапки (рис. 3.); на раменах тримають вертеп (рис. 4).

Направо й ліво від вертепу (Е1 і Е2, ст. ??, рис.

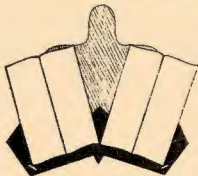

Рис. 2.

що єківає — можуть бути рецитатори, чи то декламатори.

Завіса спущена. Хор співає перші дві частини просвітнянського гимну (слова В. Щурата, муз. Я. Ярославенка). Завіса підносяться.

ХОР (виглошуює): *Книжку в руки! Книжку в руки!*

ЦАР-ВЕРТЕПНИК: *Бо ворожі темні духи*

Світло правди закривають,

Сливі наші підривають...

Горе, горе без науки!

Рис. 3.

ХОР (вінчає): *Книжку в руки! Книжку в руки!*

ЦАР-ВЕРТЕПНИК: *Книжка — дзвон чудотворна,*

Вчителька усевиноди;

Книжка нас світами водить,

Дні мові, дні кращі родить.

Робить щасними народи

І веде їх до свободи

Всі до книжки! Без прищук!

ХОР (кінчає): Книжку в руки! Книжку в руки!

ДІВЧИНКА (Б):

Ах, яких річей чудових
Вчать нас книжечки!
Ох, які байки в них гарні.
Віршики, казки:

Про царівну, як заснула
І проспала сотню літ.
Як із сну її розбуркав
Лицар славний на весь світ...

ХЛОПЧИК (Г, перебиває):

Що царівна, що там лицар!
Я ж люблю казки —
Та мене все більш цікавлять
Ось які книжки:
Про наш край, ліси, про гори,
Про степи, про Чорне Море,

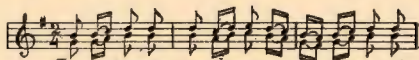
Як лилась кров степами,
Як колись батьки за волю
Накладали головами.
Як колись братів з неволі
Визволяв козаки —
Ось мені книжки!

ЦАР-ВЕРТЕПНИК: Добре дітки! Хто читає,
Хто до книжечок цікавий,
Той росте батькам на віху,
Україні всій на славу!

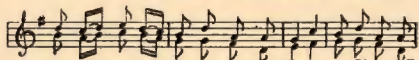
ХОР співає таку пісню:

Жваво й весело

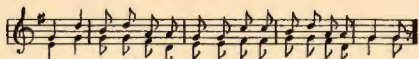
Борис Кудрик

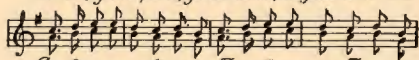
Бе-реть книж-ку для І-ва-на, для Ма-ру-сі,

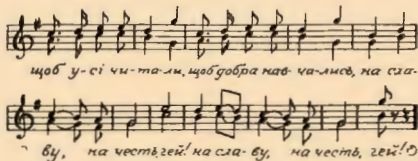
для Бог-да-на, бе-реть для Мак-си-ла, для На-сті, Я-

ки-ма, для Я-ри-ни, для Га-лі-ни, та для О-ні-си-на.

Для О-ле-ни, для О-ста-па, Га-в-ри-ла, Га-ні, для По-та-па.

Підчас цього співу вертепниці (Е₁ та Е₂) витягають із вертепу, що немає задньої стінки, по одній книжечці для дітей, в образком на обгортці та держать їх перед собою так, наче б показували глядачам

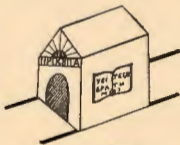

Рис. 4.

ЮНАЧКА:

*Люблю я рідну Україну
З щілого серця, — з сил усіх, —
А та любов зростає в мене
Від тих потімнених наших книг.*

*У книжці рідній світло ясне.
Воно і світить і гартує.
І перемогу нам готує,
Готує дні нам гарні, щасні!*

ЮНАК:

*Бо чар книжок — як світло ясне,
Що м'янить, вобить, притягає;
Від світла теміль уступає,
Все будиться, що добре, красне.*

*Зростає сила у народі,
Народ єднається у згоді,
І хоч упав, то все ж живе
І творить знов життя нове.*

ЦАР-ВЕРТЕПНИК: *Учись, юнацтво: мудра книжка
Всім вам розкаже все багато
З того, що від віків на світі
Уже посіяно й помато.*

ХОР співає попередню пісню. При цьому можна дозвільно змінити імена, четвертий ридок буде такий: «Для дитини і для хлопця, для господаря й колодця...».

Підчас цього співу вертепниці знову витягають із вертепу по одній книжці для юнацтва та прикладають їх до попередніх.

ДІВЧИНА:

*Хто каже, що любить
Край рідний свій дуже.
А книжки не любить, —
Не вір йому друже!*

*Хто каже, що любить
Те, чого не знає, —
Той сам себе дурить,
Безпуттям блукає.*

ПАРУБОК:

*Гей, усі, хто письменний, учіся
І учім неписьменного брата:
Хай загине наш ворог навіки —
Нехай темрява гине проклята!*

Рис. 5.

ЦАР-ВЕРТЕПНИК: *Це найбільше, найважче яро,
Його треба вам вже знати:
Неписьмених навчити письма —
Треба темряву вигнати з хати!*

ХОР співає попередню пісню. При тому знов змінка імева й четвертий рядок: «Для дитини, для дівчини, молодичі, для іудинні».

Підчас цього співу вертепниці витягають із вертепу по одній книжці для старших, прикладають до двох попередніх у формі віяла; вертепниці іліві тримає ці книжки в лівій руці, а вертепниці ієправа у правій.

Рис. 6.

ЦАР-ВЕРТЕПНИК: *Гей, до праці, до науки!*

ХОР: *Книжку в руки!*

Всі прийамі підносять оклик: *Книжку в руки!*

ХОР (співає останню частину просвітнянського гимну):

*Вижене темряву з хати, ворог укрітись не зможе.
Вирази у нього всі втрапи: Ти допоможеш нам.*

[Боже!]

На цьому інсценізацію можна закінчити. Але краще, щоб тепер цар із вертепниками і вертепницями зійшов між глядачів розпродати книжки приготавані у вертепі. Підчас цього хор на сцені може співати «Беріть книжку...».

За дозволом влади може вертеп піти й на село, від хати до хати, а дохід із розпроданих книжок призначити на побільшення читальниної бібліотеки.

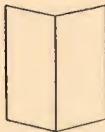

Рис. 7.

ВКАЗІВКИ ТА ПОЯСНЕННЯ

Корону царя вертепників (рис. 1.) зробити з м'якого картону. Зробити спершу обруч із картону 8—10 цм. завширшки, обліпити його срібним папером. На той обруч насадити зпереду два крила з картону, обліпані золотим папером. Це — книжка. Внизу області вузьким пояском, що складається із дномірованих квадратиків. На золотих крилах книжки можна дати якийсь напис, як н. пр., «Учітесе, брати мої», «Розкуйтеся, братайтесе!» Напис зробити так, що подвійні букви почитимати в паперу й тоді наліпити. Так робити з усіма написами. Також зробити шапки вертепників (рис. 3.) та стрічка вертепниць (рис. 5.). Не забувати, що шапки (рис. 3.) мають вертепники,

Рис. 8.

Рис. 9.

пером та дати на ньому якийсь вірш Т. Шевченка, М. Шашкевича, І. Франка й інших.

Скрижалі (рис. 2. і рис. 8.) робити з грубого картону або дьвету. Книжки можуть бути білі. Частинок скрижалів, зважачи на рисунках чорною фарбою, можна й годілося б розмалювати в якісь гарні увори, що їх бачимо на наших вішниках, полках, тощо. На книжки умістити теж і якісь написи. Скрижалі (рис. 2.) тримати руками в місцях, де а на це отвори. Імші (рис. 8.) триматися на плечі та, що книги є над головою; руками держимо за ручки, що їх мають скрижалі.

Вертеп зробити з картону або з дерева. Уміщений тут (на рис. 4.) вертеп найпростіший. Але можна його зробити кращим, а то й містечком. Можна його зробити так, як виглядає наша хата зі соломяною стріхою, можна зробити як чудовий нахад із різьбленими стіпами, можна зробити його як дво- чи більшеневерхову будівлю. Можна його розмалювати гарно. Не забувати, що у вертепі містяться книжки, титло їх треба зранки придбати — закупити для розпродажу у книгарні.

юмак парубок, а стрічки на головах (рис. 5.) мають вертепниць, книжки й дітвину.

Крила (рис. 6.) зробити з картону, що посередній заломаний і творить крила. Крила вліпити срібним папером. На крилах можна дати й напис, як н. пр., «Борітесе, побере-те!» «Думайте-читайте!», тощо. Щит (рис. 7.) зробити теж із картону. Вліпити срібним па-

пером та дати на ньому якийсь вірш Т. Шевченка, М. Шашкевича,

Кличі

ЩО ВМІЄТЕ ДОБРОГО, ТОГО НЕ ЗАБУВАЙТЕ,
А ЧОГО НЕ ВМІЄТЕ, ТО ВЧІТЬСЯ.

Врослав Мудрий.

КНИГИ ЦЕ РІКИ, ЩО ЗРОШУЮТЬ ЗЕМЛЮ,
ЦЕ ДЖЕРЕЛА МУДРОСТИ.

Київський Літопис.

МУДРА КНИЖКА — СКАЖЕ ВАМ ЧОГОСЬ БАГАТО З ТОГО,
ЩО КОЛИСЬ ДРУГИМИ ПОСІЯНО Й ПОЖАТО.

Яків Щоголів.

ДИМ, В ЯКОМУ НЕМАЄ КНИЖОК ПОДІБНИЙ ТОМУ,
ХТО НЕ МАЄ ДУШІ.

Ціцєро.

ЗАВОЮВАТИ МАЙБУТНІСТЬ ПОМОЖЕ НАМ КНИЖКА.

Сергій Єфремов.

„... А НА СТОРОЖІ БІЛЯ ЇХ
ПОСТАВЛЮ С Л О В О!“

Гарас Шевченко.

КНИЖКА — ЦЕ МОГУТНЯ ЗБРОЯ!

УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА — ТВИЙ ПРИЯТЕЛЬ І ДОРАДНИК.

В КОЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ —
РІДНА КНИЖКА Й РІДНА ГАЗЕТА!

ЧИТАЙ — А ЗНАТИМЕШ РІДНИЙ КРАЙ І РІДНИЙ НАРІД.

ПІЗНАТИ МИНУЛЕ —
ЦЕ ЗНАТИ, ЯКЕ ПОВИННО БУТИ МАЙБУТНЄ,
ЩОГО НАВЧИТЬ ТЕБЕ УКРАЇНСЬКА КНИЖКА!

Центральна частина сцени Старого Театру в Кракові, удекорована на «Свято Української Книжки й Преси», влаштоване 13. жовтня 1940. р. стараннями Українського Видавництва в Кракові.

Декорацію проєктував виконав мистець Святослав Гордінський.

Інструкція

ДЛЯ ВЛАШТУВАННЯ СВЯТА УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ й ПРЕСИ» В ЖОВТНІ 1940.

У зв'язку з пропагандивно-популяризаційною акцією поширення українського друкованого слова, що її переводимо продовж місяця жовтня, в кожній місцевості на наших землях, в кожній оселі, де живуть українці та й у чужині, де тільки є гурт земляків і де гомонить українська мова — влаштовуємо або на започаткування тієї акції, або на закінчення

«СВЯТО УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ й УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ»

Немає, здається, між нами нікого, хто не був би свідомий великого значіння української книжки й української газети в нашому теперішньому житті й для нашого майбутнього. З книжкою й газетою, тією могутньою зброєю нашого часу, підемо назустріч майбутньому й вийдемо на шлях добробуту й волі. То ж кожна наша місцевість і кожний гурт українців на еміграції, влаштовують у себе це святкування.

Для належної підготовки цього святкування й для його влаштування, подаємо ось які вказівки

1. Ініціативу, тобто почин до тієї акції та до влаштування цього святкування в громаді чи еміграційному гурті, дає або місцеве культурно-освітнє товариство, а коли такого немає — культурно-освітній керівник або загалом громадянин, що стоїть у провіді на місцевому терені.

2. Для цього треба в першу чергу скликати нараду активніших місцевих громадян, зясувати цю справу, обговорити план переведення акції і влаштування святкування згідно з місцевими умовами, визначити речинців святкування й створити Діловий Комітет, що переводитиме намічений план у діло.

3. Коли в місцевості є українські товариства чи установи — тоді скликати нараду представників усіх цих товариств та установ і створити Діловий Комітет з-між цих представників. Ця акція в користь української книжки й української газети має на увазі загально-національний інтерес, то ж повинна мати й загально-національний характер. У переведенні її та у влаштуванні святкування не слід бракувати ніодного українського громадянина, ні одної суспільної верстви. Всі — інтелегентські круги, селянство, робітництво й жіщанство, беруть у цій праці активну участь.

4. Діловий Комітет започатковує свою првцю ось чим:

а) В першу чергу повідомляє про цю жовтнєву акцію всіх громадян, відповідно розрешлює її й заповідає задумане святкування. Для цього використовує він ці засоби, що на місцевому терені найвідповідніші. Використовує для цього й публі-

кації на сторінках української преси, летючки, відомки й афіші, що їх видало „Українське Видавництво” й розсилає їх на місця.

б) Береться інтенсивно до підготовки й самої акції, тобто до пропагування й поширювання українського друкованого слова й цю акцію розкладає собі на довший час, продже цілого жовтня, а навіть й на довше, та до підготовки самого святкування. Для цього поглинає собі в допомогу відповідний гурт людей і розділює між них окремі ділянки праці. Одnocześnie підготовлює імпрези — хоріві продукції, декламації, промови, сценічні картини, арешті виставу чи показ українського друкованого слова.

в) До тієї праці ангажує однаково старших, що й молоді, однаково жінок, що й дівчат. Щоб святкування й ціла акція мали загально-громадський характер.

г) Заздалегідь, тобто на 8 днів наперед, зголошує про виступання цього святкування відповідній владі. Коли б влада з будь-яких причин не дала дозволу — Діловий Комітет звернеться за інтервенцією до свого Українського Допомогового Комітету.

д) На довший час перед святкуванням, а згодом для пригадки на кілька днів перед святкуванням, доручає розмістити сирізь — назовні та внутрі відповідних льокалів, пропагандивні афіші жовтневої книжково-пресової акції, та афіші місцевого святкування, з означенням дня й години.

е) Вибере окремих метких — старших, чи молодших — громадян, що і продовж жовтня й підчас святкування кольпортували б між громадянами книжки й газети.

є) Для цього вже заздалегідь замовити в „Українському Видавництві”, на підставі долученого Каталогу відповідну до місцевої змоги продажі кількість книжок. Це замовлення разом з вказом відповідних книжок та належною за них готівкою вилати вже тепер до „Українського Видавництва”, щоб книжки прийшли в пору, тобто на час святкування й могли бути розпродані.

ж) Намічує окремих, сміливих та з доброю виновою громадян, що мають виступити на святкуванні вступну промову та реферат. Треба пам'ятати, що вступна промова падає зразу ж характер цілому святкуванню, темно й настрої, а реферат змальовує весь зміст та все значіння цілої нашої праці для української культури. То ж і промова і реферат повинні бути ажогошені бездоганно. Для цього треба зробити кілька проб, як і загалом зробити кілька проб з цілою програмою святкування. Все мусить бути виконане бездоганно.

з) Домівка, тобто зала, де відбувається святкування — повинна бути дуже, а навіть вибагливо прикрашена і внутрі і назовні. Щоб усе мало святковий вигляд. Внутрі домівки, тобто в салі: Сцена прикрашена килимами, зеленню, квітами, рупинками. Над сценою вгорі — великий напис: „Жовтень — місяць

української книжки й української преси!" На стінах — портрети, рушники, образи, клячі й заклики, афіші й летючки — все в зелені. Про декорацію повинна подбати молодь — хлопці й дівчата. В одному кутку салі, перед сценою — влаштувати маленьку виставу книжки й газети. Надокні: Вхід до салі чи домівки також прибраний зеленню й прапорцями в наших національних колірах. Для втримування ладу й розміщування гостей — вибрати окремих апорядчків.

з) Звернеться з проханням до місцевого Отця Пароха, щоб продовж життя виголосив з проповідниці — і підчас Служби Божої і підчас Вечірни — відповідні проповіді, що висували б вірним вагу й значіння ядорового в розумінні Церкви й Нації українського друкованого слова та закликав парохіян брати книжку й газету в руки. А в дні самого святкування, щоб відправив урочисте Богослуження також в окремою проповіддю.

і) Коли це необхідне — подбати заздалегідь про приїзд на святкування делегата з центру, чи то для відкриття святкування, чи для виголошення промови або реферату.

й) Загалом зробить Діловий Комітет усе, щоб і акція продовж життя й саме святкування були підготовані й переселені в кожному відношенні бездоганно. Треба пам'ятати, що на цю нашу роботу будуть оце вперше дивитися представники німецької нації й відповідно до цього набиратимуть переконання про рівень нашого культурного розвитку.

5. Підготовавши все, Діловий Комітет устійнює ось яку (приблизно й залежно від місцевих умовин — ширшу або вужчу)

ПРОГРАМУ СВЯТКУВАННЯ:

I.

Врочиста Служба Божа. Проповідь про вагу друкованого слова.

II.

АКАДЕМІЯ АБО СВЯТКОВІ СХОДИНИ

а) Відкриття Святкування. Ця почесть припадає Голові Ділового Комітету або окремо запрошеному громадянинуві.

б) Хер.

в) Реферат. Для цього можна вибрати один зміст цих рефератів, що зміщені в цій книжці. Вибір залежатиме від середовища, для якого призначений реферат. Цей реферат або прочитати без змін, або відповідно до потреби та обставин змінити, чи доповнити, чи скоротити.

г) Декламації й хорів продукції.

д) Відчитання одного з кращих місць будьякої книжки.

ж) Сценічна або Жива Картина, що її змістом, чи символічним висуванням повинно бути українське друковане слово. От хочби „Вертеп Книжки”

з) Національний Гимн.

III.

ВИСТАВА АБО ПОКАЗ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ Й ПРЕСИ

На цю виставу, чи показ, зібрати те, що є в місцевості з кращих наших видань у минулих роках та ті видання, що появляються тепер.

6. Подана тут програма святкування — це найвужча програма, розрахована на найбільш несприятливі умовня й засоби. Очевидно, де вони кращі — там і рямки програми автоматично поширюються.

7. При цьому треба мати на увазі різницю між імпрезами в місті й селі, та між імпрезами місцевого й ширшого — районного чи повітового — характеру. Відповідно до цього нормується й засяг цілої акції, й розміри самого святкування та підготовки до нього. Повітові центри мають широкую ініціативу.

8. Вступ на такі святкування — імпрези й вистави — може бути або за добровільними датками, або за відповідно устійненою ціною вступу. Або, врешті, довшим безплатний. Це залежить від рішення Ділового Комітету. Гадаємо, що ця акція повинна лишити якусь видиму пам'ятку. Для створення її треба фондів. Тому й ці святкування повинні дати такі фонди. Відрахувавши свої витрати — Діловий Комітет пересилає чистий дохід до „Українського Видавництва“ З цих сум твориться при „Українському Видавництві“ загально-громадський

„ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ФОНД“

Цей фонд буде постійно доповнюватися й з нього створиться дві національні нагороди: 1. „Авторів від Читачів“ та 2. „Мистців від Громадянства“. Тобто: письменникові чи поетові за найкращу повість чи поему, або мистцеві малюрені — за найкращу картину. Ці нагороди будуть призначуватись шляхом розписування загального голосування. Бо загал створив фонд, загал рішатиме про нагороди. Цей фонд і ці нагороди будуть великим підбадьоренням для наших молодих письменників, поетів і мистців-малюрів.

9. Вислідом тієї акції й цього святкування повинна бути в першу чергу масова купівля української книжки й масове передплачування української преси — однаково для старших, юнацтва, молоді й дітвори. Тому Ділові Комітети в першу чергу, а загал нашого свідомого громадянства загалом подбають про те, щоб у місяці жовтні українська книжка пішла масово в терен, а українська преса: „Українські Вісті“, „Ізюстровані Вісті“, „Дорога“ й „Малі Друзі“ — поширилися масово, заднавши собі нових передплатників. Саме над приєднанням — але масовим! — цих передплатників новинні попрацювати всі, що переводитимуть цю жовтєву акцію в краю й поза його межам, що влаштовуватимуть ці святкування. То ж продовж цілого жотня, а під-

час святкування зокрема — подбати про масове проведення нових передплатників українській пресі! Передплату висилати негайно до „Українського Видавництва“.

10. негайно по закінченні святкування — прислати до „Українського Видавництва“ повідомлення з переведеної акції та з влаштованого святкування, зазначаючи одночасно, хто в цій роботі виявив найбільше ініціативи, доброї волі, праці й заслуг. Одночасно з цим повідомлення прислати світлинки з імпрез і цілої роботи, світлинки прибраних домівок і садів. Ці світлинки будуть уміщені в пропам'ятному альбомі цієї нашої культурно-освітньої акції.

11. Місцевість, повіт, чи район, де ця акція буде найкраще переведена й принесе сараві українського друкованого слова найбільше морального й речевого хісна — буде окремо ввірянена й окремо „Українським Видавництвом“ нагороджена. Для цього встановило „Українське Видавництво“ три ступні нагороди. Про ці нагороди повідомимо загал своєчасно.

12. Ось такі наші вказівки, як — приблизно — переводити вважю і влаштовувати святкування. Докладні вказівки знайдете на сторінках української преси, в письмах, листочках і відозвах „Українського Видавництва“, вквітті в інструкціях відповідних окремих централів. Про все, що необхідне для цього знати, можете довідатися в „Українському Видавництві“. Пишіть туди. Не забувайте, що ця акція, що її переводимо тепер — це перший етап нашої великої культурно-освітньої акції, що її переводитиме невпинно, це підготовка до чергового етапу, що прийде в березні наступного року.

Ця велика, пропагандивно-популяризаційна мисія в користь українського друкованого слова мусить бути переведена в кожній місцевості, скрізь, де тільки є українці.

Всі ми мусимо продовж жовтня вжити всіх зусиль щоб українське друковане слово знайшлося скрізь, в кожній закутці рідної землі, в кожному українському гурті на чужині.

Щоб і пропагандивно-популяризаційною акцією від хати до хати і врочистими святкуваннями виконати те, що є сьогодні нашим найбільшим національним наваром:

Українська книжка й українська газета — в масі!

Жовтень, 1940. року.

„УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО“

Книжка, що їй оце віддаємо в користування нашим культурно-освітнім працівникам на місцях, не вичерпується своїм змістом тільки в жовтні цього року й не обмежується тільки до тієї пропагандивно-популяризаційної акції. Не треба забувати, що місяць жовтень дає чаткову кампанію поширення українського друкованого слова, що йтиме й далі, продовж зими й досягне свого найвищого насялення провесною наступного року, підчас березневої кампанії, що стане завершенням тієї першої п'явної акції на цьому боці Буга й Сяну, що може бути переведена оце вперше згідно з потребами українського друкованого слова.

То ж цією книжкою можна буде користуватись як вразом при влаштуванні цього роду імпрез продовж чергових місяців. Для прикладу: при влаштуванні святкування 8. грудня 1940. року на спогод 8. грудня 1868. р., тобто роковин оснування Матірнього Товариства „Просвіта" й інших культурно-освітніх імпрез.

Трапляється таке, що в декотрій місцевості не вдається, чи не буде змоги влаштувати це святкування в жовтні. Тоді не буде зі шкодою, а навпаки — буде з хісною для справи, коли це святкування влаштується в листопаді, а може навіть у грудні, щоб тільки воно загально відбулося, щоб тільки воно було підготоване належно й солідно. Краще, щоб воно відбулося, хоч і пізно, чим загально не влаштувати такого святкування.

Іще одне: Треба пам'ятати, що кампанія поширення українського друкованого слова не може обмежитися тільки до цього святкування. Ї треба перевести всебічно, продовж довшого часу, шляхом погагандя й реклами, шляхом довгих розмов, збірних читань, дискусій і перекопувань. Тому ми й зазначили вже, що святкування має або започатковувати цю кампанію, або закінчувати.

Саме тому ця книжка стане в пригоді всім, що продовж жовтня—березня йтимуть

З КНИЖКОЮ Й ГАЗЕТОЮ В НАРОДІ!

З М І С Т:

Завдання «Українського Видавництва»	ст. 3
<i>В. Свй:</i> Вступне слово	

РЕФЕРАТИ

<i>Є. Ю. Пеленський:</i> Культура й культ української книги	9
<i>Петро Сагайдачний:</i> Книжка й газета	18
<i>В. Мірчук:</i> Найкращий приятель молоді	26
<i>Богдан Гомосський:</i> Учитель і книжка	

ДЕКЛЯМАЦІЇ ТА ПІСНІ

<i>Б. І. Антонович:</i> Книжка	41
<i>Богдан Лепкий:</i> Три книжки	42
<i>С. Орлюк:</i> Оди до книжки	43
<i>Богдан Вістовий:</i> Книга — начало мудрости і дула гострий меч	44
<i>Розалія:</i> Із рідною книжкою в рідну школу	45
<i>Іван Калинович:</i> До науки!	46
<i>Л. Крисовченко:</i> Провідайтесь!	46
<i>Остап Вільшина:</i> Об, нема то краще в світі	46
<i>Леопід Глібів:</i> Загада	47

ВЕРТЕП КНИЖКИ

<i>В. К.:</i> Вертеп книжки	51
Казчі	56
Інструкція	57
Кінцеве слово	63

„КРАКІВСЬКІ ВІСТІ“

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС
У ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРСТВІ
ВИХОДИТЬ ТРИЧІ В ТИЖДЕНЬ

Це єдиний часопис, що приносить відомості з рідних земель
у Генерал-Губернаторстві.

Парадиглата в краю й закордоном:
чвертьрічно 10 зл. 50 гр. або 5 RM 25 фен.

Оларові числа виславимо безплатно.

„ІЛЮСТРОВАНІ ВІСТІ“

*Місяцько видаваний, світог й цікаво ілюстрований журнал,
що реконструє найважливіші події з нашого життя.*

*Виходить кожного місяця, ціна одного примірника 1 зл.,
річна передплата 12. зл.*

БАТЬКИ! МАТЕРІ!

Негаймо передплатити своїй дитині журналик

„МАЛІ ДРУЗИ“

*що виходить раз у місяць з численними образками
і містить цікаві й виховні оповідання, сценки, казки,
вірші, загадки т. ін.*

Передплата річно 3.50 зл., піврічно 1.80 зл.
ДІТВОРА — НАЙБІЛЬШИЙ СКАРБ НАРОДУ!

„Д О Р О Г А“

*щомісячний ілюстрований журнал, присвячений
самовиховно-освітній справі молодого покоління
появляється з місяцем потієм ц. р.*

Передплата: річно 4.80 зл., піврічно 2.40 зл., окреме число 0.10 зл.

КОЖНИЙ МОЛОДИЙ УКРАЇНЕЦЬ І УКРАЇНКА

*передпочують, читають і поширюють свій журнал
„ДОРОГА“*

Замовляйте в „Українському Видвикутві“ в Кракові
„Ukrainischer Verlag“, Krakau, Karmeliterstrasse 34.

С. У. Крива, 4. жовтня

КРАКІВСЬКІ ВІСТІ

Директор часопису: ДР

Б 22935

Адреса редакції	Краків
Адреса друкарні	Краків
Адреса розповсюдження	Краків
Адреса поширення	Краків
Адреса доставки	Краків
Адреса продажів	Краків
Адреса підписки	Краків
Адреса поширення	Краків
Адреса доставки	Краків
Адреса продажів	Краків
Адреса підписки	Краків

В ПОНЕДІЛОК, СЕР

Безум

Береза, 1. 10. Нечо
 вої армії полде, що
 зму вилети на Ар
 вилі міста в ос
 Налеги трамва
 Бердівачкі 6
 Висхідок 6
 виліти пол
 ости. С
 виліти
 на к

Директор часопису

КАЛЕНДАР
 КАРТИЧКА
 1041

Ч. 9. ВЕРЕСЕНЬ
1940.

ЦІНА ЧИСЛА
30 СОТ.

МАЛІ ДРУЗЬКИ

касовані члн дитяч

ДОРОГА

ЖОВТЕНЬ

КР